

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra speciální pedagogiky

Bakalářská práce

**VÝZNAM ESPERANTA PRO EMANCIPACI ZRAKOVĚ
POSTIŽENÝCH**

**THE IMPORTANCE OF ESPERANTO FOR THE EMANCIPATION
OF THE VISUALLY IMPAIRED**

Bc. Lucie Pekárková

Vedoucí práce: PhDr. Monika Mužáková, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Speciální pedagogika a český jazyk se zaměřením na vzdělávání

Praha 2012

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citované literatury a pramenů.

Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla užita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 15. června 2012

.....

Podpis studenta

Poděkování

Ráda bych poděkovala všem, kteří přispěli k tomu, aby tato práce mohla vzniknout.

Mé velké poděkování patří vedoucí práce paní PhDr. Monika Mužáková, Ph.D. za všechny její podnětné rady, laskavý přístup a také čas, který mi věnovala, dále mé rodině, která vytvořila takové podmínky, že jsem tuto práci mohla vytvořit.

Abstrakt

Hlavním cílem této bakalářské práce je popsat vývoj esperantského hnutí mezi nevidomými s důrazem na české země a také zjistit, jaký má esperanto přínos pro zrakově postižené v současnosti. Práce je rozdělena do dvou částí.

První část popisuje historický vývoj péče o zrakově postižené a význam esperanta v něm. V první kapitole práce je popsán vznik esperanta a jeho rozšíření po celém světě. Další kapitola přináší vhled do kulturní a vzdělávací situace českých nevidomých při příchodu esperanta a také o jejich prvních kontaktech s tímto jazykem. Třetí kapitola pojednává o Karlu Emanuelu Macanovi a jeho přínosech pro české i světově esperantské hnutí nevidomých, jeho následovnících a událostech, které ovlivnily to, že toto hnutí existuje dodnes.

Ve druhé části je popsán provedený výzkum metodou dotazníku. Ten si dává za úkol shromáždit informace o tom, jak dnes čeští i zahraniční nevidomí využívají možností esperanta a jaký má význam pro jejich život.

Klíčová slova

Esperanto, zrakově postižení, Karel Emanuel Macan, historie esperantského hnutí nevidomých, výchova a vzdělávání nevidomých

Abstract

The main objective of bachelor thesis is description of history of Esperanto movement among the visually impaired with intend to the Czech lands and also finding out what is the benefit of Esperanto for the visually impaired in the present. The work is divided into two parts.

The first part describes the major historical development of care for the visually impaired and the importance of Esperanto in it. The first chapter describes the creation of Esperanto and its spread around the world. The next chapter provides insight into the cultural and educational situation of Czech blinds when the Esperanto coming and it describes their first contact with this language. The third chapter deals with Charles Emanuel Macan and its benefits for Czech and world Esperanto movement of blinds, his followers and influenced by the fact that this movement exists to the present.

The second part describes the research conducted by questionnaire. It takes on task to collect information how the Czech and foreign blinds are using the possibilities of Esperanto and what has meaning for their lives.

Keywords

Esperanto, visually impaired, Karel Emanuel Macan, history of the Esperanto movement for blinds, blind education

Obsah

ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
1 ESPERANTO, NEJVÝZNAMNĚJŠÍ Z MEZINÁRODNÍCH POMOCNÝCH JAZYKŮ	10
1.1 PŘEDCHŮDCI ESPERANTA.....	10
1.2 ESPERANTO – FENOMÉN, KTERÝ TRVÁ DODNES	11
1.2.1 Ludvík Lazar Zamenhof.....	11
1.2.2 Úspěch esperanta	12
1.2.3 Reformy a odchod L. L. Zamenhova do ústraní.....	13
1.2.4 Esperanto po Zamenhofovi.....	14
2 LIDÉ SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM A ESPERANTO	15
2.1 DEFINICE ZRAKOVÉHO POSTIŽENÍ	15
2.2 SPOLEČENSKÁ A VZDĚLÁVACÍ SITUACE OSOB SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM PŘED VZNIKEM ESPERANTA	16
2.2.1 Legislativa zabývající se problematikou zrakově postižených	16
2.2.2 První slepecké ústavy.....	17
2.2.3 Speciální vzdělávání.....	19
2.2.4 Kulturní možnosti zrakově postižených.....	20
2.3 ESPERANTO A ZRAKOVĚ POSTIŽENÍ VE SVĚTĚ	21
3 ESPERANTO V ČESKÝCH ZEMÍCH	24
3.1 OSOBNOST KARLA EMANUELA MACANA	24
3.2 PRVNÍ ROKY ESPERANTA MEZI ČESKÝMI NEVIDOMÝMI	27
3.3 AŮRORO	29
3.4 1. MEZINÁRODNÍ KONGRES NEVIDOMÝCH ESPERANTISTŮ	31
3.5 SPOLEK ČESKOSLOVENSKÝCH NEVIDOMÝCH ESPERANTISTŮ (SOCIETO DE ĈEHOSLOVAKAJ NEVIDANTAJ ESPERANTISTOJ – SOČNE)	32
3.6 OBDOBÍ 1945 – 1989	34
3.7 OD ROKU 1989 DO SOUČASNOSTI.....	35
EMPIRICKÁ ČÁST	37

4	METODIKA VÝZKUMU	37
5	TVORBA DOTAZNÍKU	39
5.1	CÍLE VÝZKUMU.....	39
5.2	CÍLOVÁ SKUPINA	39
5.3	TVORBA DOTAZNÍKU	39
6	KONKRÉTNÍ ODPOVĚDI JEDNOTLIVÝCH RESPONDENTŮ.....	41
7	RESUMÉ	55
8	DISKUSE	54
	ZÁVĚR	57
	POUŽITÁ LITERATURA	59
	SEZNAM PŘÍLOH	63

Úvod

Téma *Význam esperanta pro emancipaci zrakově postižených* představuje pro mnoho lidí z laické veřejnosti spojení dvou odlišných věcí. Každý někdy slyšel o existenci esperanta jako mezinárodně platného umělého jazyka, ale ve spojení s osobami se zrakovým postižením asi jen málokdo. Já sama jsem až do zadání mé bakalářské práce o možnostech užívání esperanta mezi zrakově postiženými příliš nevěděla, po konzultaci s vedoucí mé práce a přečtení několika článků jsem zjistila, že je toto téma velmi zajímavé a také velice významné v historii slepeckého hnutí. Velkou výzvou se také pro mě stalo také díky tomu, že o významu esperanta mezi zrakově postiženými uceleně nepojednává žádná odborná publikace a existují o něm jen dílčí zmínky.

Cílem této práce je ukázat a doložit přínos esperanta pro komunitu osob se zrakovým postižením, jak z hlediska historického vývoje, tak i zjistit jaká je situace v současnosti.

Bakalářská práce je rozdělena do dvou oddílů, které se liší, jak metodami, které jsem při jejich vypracování použila, tak i cíli, které se tímto snaží splnit.

V první části je uceleně popsán vývoj esperantského hnutí mezi slepci. Zaměřila jsem se spíše na jeho historii v Českých zemích, protože zde se událo několik dějinných mezníků, které pro další rozšíření esperanta měly zásadní význam. Z časového hlediska se jedná o období od počátku minulého století do současnosti. K této části jsem využila metodu analyticko-historickou, při které jsem se snažila srovnávat poznámky ze současných odborných publikací, které se tohoto tématu nějak dotýkaly, informace jsem sbírala také z archivních materiálů zejména z fondu Archivu hlavního města Prahy. Užitečnými zdroji poznatků byly také články v periodikách z období největšího rozvoje esperanta mezi nevidomými, které mi poskytly náhled na tehdejší přístup slepecké veřejnosti k tomuto tématu. Materiály ke studiu jsem nacházela i v jiných jazycích než v češtině, nejvíce pochopitelně v esperantu, soubor článků pojednávajících o historii esperanta mezi nevidomým,

které vyšly v časopise Zora v 70. letech minulého století, jsem přeložila, abych informace z něj mohla použít.

V druhé části se snažím díky metodám dotazníkového šetření zjistit, jak žijí současní uživatelé esperanta z řad nevidomých u nás i v Evropě, jak s tímto jazykem jsou schopni pracovat a zda tradice sdružování zrakově postižených esperantistů neupadla v zapomnění.

Součástí bakalářské práce jsou také přílohy, které tvoří kopie některých dokumentů, které dokreslují představu o některých událostech v esperantském hnutí nevidomých, a také oba dotazníky, které byly použity v empirické části.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Esperanto, nejvýznamnější z mezinárodních pomocných jazyků

Myšlenka hledání jazyka, který by spojil národy tím, že by výrazně zjednodušil komunikaci mezi nimi, není vlastní pouze posledním sto padesát rokům. Od „zmatení jazyků“ se různé osobnosti snaží nalézt způsoby, jak se navzájem dorozumět. Idea je to krásná a v mnohém i praktická. Lidé by se, vedle svého rodného jazyka, učili pouze jediný jazyk další, který by jim umožnil komunikovat s kýmkoli bez ohledu, ze které části světa pochází. Podle příznivců této myšlenky by se mělo jednat o jazyk neutrální bez jakékoli národní příslušnosti, aby jedni mluvčí nebyli zvýhodněni nad ostatními, a také značně zjednodušený¹. Jazyky, které vznikly za výše zmíněným účelem, jsou v odborné literatuře pojmenovány jako mezinárodní pomocné a těmto jazykům vzniklým před samotným esperantem bude věnována tato kapitola.

1.1 Předchůdci Esperanta

První zmínky o snahách vytvořit univerzální jazyk jsou patrné hlavně v období humanismu, kdy vědecká obec začíná projevovat zájem o jazyky jako o prostředky komunikace a nositele vzdělanosti. Nejeden přední filozof se otázkou hledání prostředku, který by usnadnil jednání mezi příslušníky různých národů. Jako příklad jmenujme českého filozofa, spisovatele a pedagoga Jana Amose Komenského (1592 - 1670), který ve svém spise *Via Lucis* z roku 1641 píše: „Pozůstává tedy, že na mnohotvárné ony lidského obcování závady a zmatky, které vycházejí z množství nesnadností a nedokonalostí jazyku, nezbyvá léku platnějšího, než aby spraven byl jazyk, nade všechny již známé snazší, by mu lze bylo učit se beze ztráty času a věcí...“ (in Čejka a kol., 1905, s. 3). Z jiného úhlu pohledu se k tomuto tématu vyjadřuje také francouzský spisovatel Charles Louis Montesquieu (1689 - 1755) (in

¹ Národním jazykům je vlastní velmi složitá a různorodá gramatika s velkým množstvím výjimek.

Centassi a kol., 2008, s. 30): „Komunikace mezi národy je tak důležitá, že nutně potřebuje společný jazyk.“

V této době také vznikaly názory, jak by měl univerzální jazyk vypadat. Tyto myšlenky můžeme rozdělit na dvě skupiny podle toho na jakém základu je nový jazyk vystavěn - apriorní a aposteriorní. Apriorní jsou jazyky, které nemají základ v národních či klasických jazycích.² Opakem k nim jsou jazyky aposteriorní, které jsou vytvořeny na základě stávajících jazyků.³ Žádný z jazyků vzniklých do druhé poloviny 19. století nezaznamenal masovější úspěch. Všechny zapadly v propadlišti času a staly se pouze kuriozitami (Eco, 2008).

Na konci 19. století došlo k obrovskému rozvoji komunikace a dopravy. Jednotlivé národy spolu obchodují, musí řešit celou řadu problémů, spojují se, uzavírají smlouvy. V tomto prostředí byla otázka potřeb mezinárodního jazyk stále palčivější. V této atmosféře vzniká první pomocný systém, který získal velké množství příznivců – Volapük. Vytvořil jej katolický farář Martin Schleyer (1831 – 1912) roku 1879, který ho chtěl použít pro sjednocení a usmíření všech národů. Vedle velké popularity si tento jazyk vysloužil také kritiky hlavně pro nesrozumitelnost slov a velké množství mluvnických časů (Eco, 2008). Tento jazyk se prakticky nedal použít v mluvené komunikaci. Neochota autora provést revize, které by Volapük zjednodušily, a právě se rozšiřující esperanto měly za následek, že tento jazyk brzy prakticky zcela vymizel (Centassi a kol., 2008).

1.2 Esperanto – fenomén, který trvá dodnes

1.2.1 Ludvík Lazar Zamenhof

Esperanto sestavil Ludvík Lazar Zamenhof (1859 – 1917), polský Žid, který vyrůstal v dnes litevském městě Bialistoku, kde byl svědkem neustálých rozepří

² Jako příklad jazyka aposteriorního jmenujme projekt *Langue nouvelle* (1765), který byl vytvořen na základě francouzštiny zbavené všech gramatických nepravidelností (Centassi, 2008).

³ Nejzajímavějším apriorní jazyk je zřejmě Sorlesol, mezinárodní „hudební“ jazyk, jehož slovní zásoba se skládala výhradně ze solmizačních slabik a který mohl být zapsán také pomocí notového zápisu (Eco 2008).

jednotlivých národů (Poláků, Rusů, Němců a Židů), mísení jazyků a neustálých přívalů antisemitismu. Tyto zážitky v něm od mládí zakořenily potřebu nalézt jazyk, který by usnadnil řešení nacionalistických konfliktů (Šupichová, 1947). Uvědomoval si nejen potřebu nového jazyka, ale také postupem času získával jasnou představu, jak by měl tento jazyk vypadat – měl by to být jazyk zcela neutrální a snadno naučitelný (Eco, 2008).

Pod vlivem těchto myšlenek začíná hledat základ pro nový jazyk. Záhy odmítá latinu jako základ nového jazyka pro její složitost a volí jazyky románské a germánské, které jsou v Evropě nejčastěji vyučovány a které mají mnohem jednodušší gramatiku (Centassi a kol., 2008). Byl mu také zřejmý problém velkým množstvím slov, které se člověk musí naučit. Ten vyřešil tím, že vytvoří pravidelný systém předpon a přípon (Šupichová, 1947).

První projekt, vytvořený pod názvem *Lingwe uniwersala*, byl zničen v době jeho studií medicíny v Rusku Zomenhofovým otcem, který nesouhlasil s tím, aby se jeho syn zabýval filologií a tvorbou „zbytečného“ jazyka (Šupichová, 1947). Ale po studiích se mladý oční lékař svého snu nevzdal a začal svůj projekt křísit z popela (Centassi a kol., 2008). „Zomenhof začal znovu. ... Po celých šest let pracoval denně o novém jazyce. Mnoho překládal, psal v něm původní články, leccos měnil a nahrazoval lepším. ... Ustal v doslovných překladech a snažil se přímo myslit v neutrálním jazyce. Vždyť jej vystavěl na logických základech myšlení, proč by tudíž takový jazyk nemohl vytvořit svého vlastního ducha?“ (Šupichová, 1947, s. 12-13) Výsledek nazval *Lingvo internacia* (mezinárodní jazyk) a jeho první učebnici vydává, přes značné finanční problémy, roku 1887 nejprve v ruštině, ale téhož roku také v polštině, francouzštině a němčině. V těchto brožurách autor vystupuje pod pseudonymem *Doktor Esperanto* (doktor mající naději). Tento název se záhy vžil také jako název nového jazyka (Centassi a kol., 2008).

1.2.2 Úspěch esperanta

Esperanto prací začalo šířit v různých zemích nejdříve po slovanském jazykovém prostoru, později i po zbytku Evropy. Zájem o něm projevovaly nejrozličnější skupiny intelektuálů, filantropů a jazykovědců. Například Lev Nikolajevič Tolstoj (1828 -

1910) se o něm vyjádřil takto: „Aby si lidé rozuměli, jest nutno: buď aby všechny jazyky samy sebou splynuly v jeden..., neb aby známost všech jazyků se rozšířila..., neb aby všichni jeden jazyk vyvolili..., nebo posléze, aby všichni lidé různých národností uměle utvořený a usnadněný jazyk přijali a se mu učili. Toť idea esperantistů. Zdá se mi, že tato poslední myšlenka jest nejrozumnější a – což je nejdůležitější - nejsnadněji uskutečnitelná.“ (in Čejka a kol., 1906, s. 4) Již v červnu 1891 je první příručka přeložena a vydána v patnácti jazycích a vznikají příručky další. Také se vycházejí překlady klasických literárních děl i částí Bible. V různých městech vznikají kroužky a kluby s neustále se zvětšující členskou základnou a začínají se utvářet i esperantské spolky odborných a zájmových činností a organizací na mezinárodní úrovni⁴. Esperanto tedy zažívá obrovský úspěch⁵ (Objevte esperanto, 2011).

1.2.3 Reformy a odchod L. L. Zamenhova do ústraní

Záhy po vydání prvních učebnic se také začaly objevovat návrhy jak esperanto vylepšit a přizpůsobit potřebám jeho uživatelů. Zamenhof tyto návrhy nezavrhoval a zveřejňoval je v časopisu *La Esperantisto*, který vycházel v německém Norimberku. Čtenáři se k těmto změnám mohli dále vyjadřovat. Aby zachoval neutralitu tohoto jazyka, nechal o případných změnách dvakrát hlasovat, aniž by se hlasování sám účastnil. Většina čtenářů se však vyjádřila proti reformám. (Collinson, 1927)

Ludvík Lazar Zamenhof si uvědomoval, že jazyk se nedá řídit, že jej tvoří lidé, kteří ho používají a kteří ho přizpůsobují svým potřebám. Proto se roku 1912 během 8. Světového kongresu esperanta v Krakově při svém slavnostním projevu vzdal oficiální role v esperantském hnutí a věnoval jazyk všem národům, aby šířil mír a spolupráci ve světě. Poté roku 1917 ve Varšavě po dlouhé těžké nemoci zemřel. (Centassi a kol., 2008)

⁴ Mezinárodní sdružení například založili katoličtí esperantisté, kteří také začali vydávat svůj vlastní časopis, ale ani další hnutí na sebe nedala dlouho čekat a zakládala nové mezinárodní svazy (Objevte esperanto, 2011).

⁵ V Belgii vychází kniha Charlese Lamaira *L'Espéranto, solution triomphante du problème la langue universale* (Esperanto – triumfální řešení problematiky univerzálního jazyka) (Centassi, 2008).

1.2.4 Esperanto po Zamenhofovi

Esperantské hnutí po Zamenhofově odchodu z jeho čela nepřestalo pracovat. Ale roku 1914 jeho plány přerušila první světová válka. Ovšem po válce se naděje na mír a jednotu probudily s ještě větší intenzitou, proto se esperanto stále více rozšiřovalo. Příznivě se k němu také vyjádřilo nově vzniklé Společenství národů a esperanto se mělo začít vyučovat na veřejných školách. Ovšem proti tomu se obrátili někteří představitelé vládnoucích garnitur v čele s nacistickým Německem (Centassi a kol., 2008).

S nástupem diktátorských režimů bylo esperanto ohroženo vůbec nejvíce v jeho historii. Zejména se jednalo o nacistické Německo pod vedením Adolfa Hitlera a Stalinův Sovětský svaz. Ale i v dalších zemích bylo esperantské hnutí značně potlačováno, jmenujme například Španělsko, Rumunsko a Čínu (Centassi a kol., 2008). V takových osudových zkouškách si esperanto jen těžko udržovalo nabyté místo na slunci. Také se jako mezinárodně platný jazyk začíná prosazovat angličtina, která své místo dodnes neztratila (Objevte esperanto, 2011).

Esperanto je dodnes používáno ve více než sto padesáti zemích světa. Počet esperantistů je odhadován mezi jedním až třemi miliony. Je tedy rozšířenější než si většina lidí představuje a se současným rozvojem moderních technologií se také esperanto může dále rozvíjet a napomáhat lidem k vzájemné komunikaci (Objevte esperanto, 2011).

2 Lidé se zrakovým postižením a esperanto

2.1 Definice zrakového postižení

Obecně můžeme říci, že lidé se zrakovým postižením (dále také ZP) jsou osoby s různými druhy a stupni snížených zrakových schopností, respektive ti, u nichž poškození zraku zasahuje do činností v běžném životě a u nichž běžná optická korekce nedostačuje. (Slowík, 2007) To znamená, že do kategorie ZP nepatří lidé s dioptrickými brýlemi, kteří s nimi bez obtíží vidí a nejsou omezeni v přístup k informacím, orientaci apod. Na druhou stranu „kategorii zrakově postižených lidí nezastupují pouze osoby nevidomé (slepé)“ (Květoňová-Švecová, 2000, s. 9).

Zrakové postižení je jedním ze závažných smyslových postižení, protože většinu informací i okolním světě získáváme pomocí zraku. Zrak má také velký význam na utváření představ, rozvoji paměti, pozornosti apod. Podílí se tedy na rozvoji poznání i schopnosti praktického jednání.

Pojem zrakového postižení v sobě zahrnuje nejrozličnější druhy onemocnění a poruch, které způsobují omezení schopnosti zrakového vnímání. Každý člověk je zcela jedinečný a se svým handicapem se vyrovnává zcela individuálně, proto je velmi obtížné přesně definovat, kdo zrakově postižený je a co ve svém životě dokáže.

V literatuře najdeme mnoho definic, které se zrakové postižení snaží popsat z různých typů pohledů. Mezinárodní klasifikace nemocí jej definuje takto: „osoba se zrakovým postižením je ta, která má postižení zrakových funkcí trvající i po medicínské léčbě nebo po korigování standardních refrakční vady a má zrakovou ostrost horší než 0,3 (6/18) až po světlocit, nebo je zorné pole omezeno pod 10 stupňů při centrální fixaci, přitom tato osoba užívá nebo je potenciálně schopna používat zrak na plánování a provádění činností“ (in Hamadová et al., 2007, s. 10). „Z psychologického hlediska zdravotní postižení omezuje či ztěžuje u postiženého jedince schopnost přijímat vizuální informace, a tudíž zraková vada ovlivňuje celou osobnost jedince a to v jeho psychickém i fyzickém vývoji.“ (Hamadová et al., 2007, s. 10)

Podle statistiky WHO dnes ve světě žije kolem 45 miliónů zrakově postižených lidí. V České republice se jejich počet dle odhadů pohybuje mezi 60 a 100 tisíci ZP, z nich je cca 17 000 postiženo velmi těžce (Finková a kol., 2009).

2.2 Společenská a vzdělávací situace osob se zrakovým postižením před vznikem esperanta

Na počátku 19. století nebyla situace v Českých zemích osob se zrakovým postižením příliš uspokojivá, ale právě v tomto období se začaly objevovat první myšlenky o tom, jak vytvořit lidem se zrakovým postižením takové podmínky, aby se mohli vzdělávat, pracovat a také se zapojovat do kulturního života. Také představitelé státu začali vnímat důležitost péče o zrakově postižené, a tak v průběhu let vznikaly první legislativní dokumenty, které si dávaly za úkol podporovat vzdělávání a pozdější uplatnění v životě pro osoby se zrakovým postižením. „V průběhu jednoho a čtvrt století se v letech 1786 až 1913 ve vznikajících odborných ústavech zformovala institucionální základna pro rozvíjení budoucích speciálněpedagogických oborů.“ (Titzl, 2000) To znamená, že v péči o osoby se zrakovým postižením vznikala teoretická východiska, metodiky a odborná literatura až poté, co byly založeny první slepecké ústavy, a také na základě poznatků získaných při práci s nevidomými právě v těchto zařízeních.

2.2.1 Legislativa zabývající se problematikou zrakově postižených

Až do roku 1818 neexistovala prakticky žádná právní úprava, která by zohledňovala možnosti vzdělávání osob se zrakovým postižením a jeho specifika. Toho roku vydala dolnorakouská vláda nařízení, jediné na mnoho let, které ustanovilo povinnou výchovnou péči o slepé děti. V praxi to znamenalo, že pokud děti chtějí být vzdělávány a z důvodu finančního nedostatku nemohou studovat soukromě, musí jim být umožněno vzdělávat se na veřejných školách. (Digrin, 1993). Na tento dokument navazuje nařízení studijní dvorské komise z roku 1847, které sice nestanovuje nic nového, ale obsahuje několik praktických návrhů, jak by mělo vyučování probíhat (Hronek a kol., 1971).

Říšský výnos z roku 1881 však v návaznosti na Říšský zákon z roku 1869 zaručoval povinnou osmiletou školní docházku pro všechny děti bez výjimky, tedy i zrakově postižené. Jeho novela z roku 1883 přinášela zemským úřadům povinnost zřizovat školy pro neplnosmyslné děti. Toto nařízení vzala v potaz jen Morava a vydala r. 1890 Zemský zákon moravský, č. 33, který uzákoňoval možnosti vzdělávání slepých dětí a jejich povinnou školní docházku. Tento zákon byl tak pokrokový, že jej převzala i Československá republika v roce 1918. Až po dalších 10 letech došlo ke sjednocení směrnic a učebních osnov pro „úchylné“ děti, tedy všechny děti postižené, nevidomé nevylučuje (Digrin, 1993; Mužáková 2006).

Obrovský přínos v oblasti vzdělávání a možnosti uplatnit se v životě měla také vyhláška z roku 1881, která umožňuje nevidomým po složení zkoušky vyučovat hru na hudební nástroj. Touto listinou získalo mnoho slepců možnost najít pracovní uplatnění a také získat své místo ve společnosti (Historie vzdělávání nevidomých a slabozrakých, 2009).

2.2.2 První slepecké ústavy

Z hlediska vzdělávání bylo v průběhu 19. století v českých zemích založeno několik ústavů, které si dávaly za úkol pečovat o zrakově postižené. Prvním z nich byl Soukromý ústav pro slepé děti a na oči choré (Hradčanský ústav pro slepé), u jehož vzniku v roce 1807 stál velký pedagog a humanista Alois Klar (1763-1833). Je důležité zmínit, že významná osobnost na poli pedagogiky si v otázce vzdělávání nevidomých uvědomovala, že tato činnost musí probíhat odlišně než při vyučování v běžných školách (Mužáková, 2006). Ve stanovách Hradčanského ústavu je o této věci psáno: „...není úmyslem chtít slepci vštípit vše, čemu obyčejně vyučuje se vidomý.“ (Smýkal, 2006) Z těchto důvodů se výuka zaměřovala spíše na praktické dovednosti chovanců, aby mohli najít v budoucnu pracovní uplatnění, tedy se nejvíce vyučovalo ručním pracím a také hudbě. Také ze základního trivia bylo ze začátku podporováno pouze pamětné počítání, s tím, že čtení a psaní nejsou slepým příliš k užítku. Dlouho byl tento ústav pouze německý, později se střídal čeština s němčinou po týdnech, až se vznikem samostatného československého státu se stala čeština jediným podporovaným jazykem (Digrin, 1993).

Po svém odchodu z ústavu na Hradčanech v roce 1832 založil Alois Klár další školské zařízení – Spolek k vychování, zaměstnání a zaopatření slepců v Čechách (Klárův ústav slepců), ve kterém z vlastních finančních prostředků dotoval pracovní místa pro několik zrakově postižených (Smýkal, 2006). Hlavním důvodem otevření tohoto zařízení, bylo zjištění, že většina nevidomých, kteří prošli základním vzděláním, není schopna uplatnit se v běžném životě (Digrin, 1993). Brzy po otevření ústavu A. Klár zemřel a vedení zařízení se ujal nejprve jeho syn Pavel Alois Klár (1801-1860) a později také vnuk Rudolf Maria Klár (1845-1898), který rozšířil výuku a zavedl do ní řemeslný výcvik, aby byla možnost uplatnění nevidomých lidí, co nejširší (Mužáková, 2006; Digrin, 1993). Ale ne všichni nevidomí mohli pracovat, a proto R. M. Klár založil za značné finanční podpory České spořitelny roku 1893 Zaopatřovací ústav pro staré a práce neschopné známý také pod názvem Palata či Francisco-Josefinum. Toto zařízení nebylo zdarma a pro všechny potřebné. Kdo chtěl získat azyl, musel platit finanční příspěvek, proto se tato služba stala nedostupnou pro chudé slepce (Mužáková, 2006).

Praha nebyla jediným městem, kde vzniklo zařízení pro osoby se zrakovým postižením, ale také v Brně byl v roce 1835 zřízen soukromý vzdělávací Ústav pro nevidomé, který byl financován převážně prostřednictvím darů a jehož zakladatelem a majitelem byl Jan Rafael Beitzl (1797 – 1855). O jedenáct let později byl přestěhován a přeměněn na Moravskoslezský ústav pro slepé v Brně, ve kterém se výuka zaměřovala převážně na řemesla, která mohou nevidomí vykonávat (Smýkal, 1985).

Na počátku 20. století, resp. v roce 1910, vznikla v českých zemích ještě jedna velmi významná škola, která byla oproti předchozím. převážně německým, ryze česká. Jedná se o Deylův ústav pro slepé, kterou založil Zemský spolek pro výchovu a opatrování slepých v království Českém, který si dal za úkol podporovat slepce v jejich nelehkém úkolu, v čele s proslulým očním lékařem Janem Deylem (1855-1923). Tato škola reagovala na situaci, kdy velké procento slepců nemůže být vzděláváno v současných slepeckých ústavech. Systém výuky zahrnoval školu mateřskou, školu obecnou i tři na ní navazující směry (rukodělný, literární a

hudební), které měly nevidomým zajistit dostatečné odborné vzdělání (Digrin, 1993; Mužáková, 2006).

2.2.3 Speciální vzdělávání

V této době se tyflopédie, jako speciálně pedagogická disciplína zabývající se vzdělávání zrakově postižených, v českých zemích teprve začínala utvářet. Byl praktický nedostatek odborné literatury, která byla, pokud nějaká existovala, dosud výhradně německá⁶ (Historie vzdělávání nevidomých a slabozrakých, 2009). Díky tomu, že byla roku 1869 uzákoněna povinná školní docházka pro všechny děti, tedy i slepé, byla potřeba vzdělávat pedagogy běžných škol jak pracovat s nevidomými dětmi stále více palčivou, a proto se začínají otevírat vzdělávací kurzy. Také o tomto tématu vychází několik článků, které mají učitelům pomoci při výuce⁷ a také již samostatné práce⁸ (Hronek a kol., 1971).

Také pomůcek byl značný nedostatek, a tak pokud pedagog nějakou pomůcku k vyučování potřeboval, musel si ji často vyrobit sám. Takto například učitel Hradčanského ústavu Josef Bezecný (1803-1871) vytvořil v roce 1840 první hmatovou mapu (Hronek a kol., 1971). Tento velmi nadaný pedagog stvořil pomůcek mnohem více – sestavil početní tabulku s číslicemi z kovu, vytvořil tabulku z lepenky pro psaní latinky apod. Také například R. M. Klár s příchodem Braillova písma sestavil tzv. Pražskou tabulku, která měla usnadnit psaní bodovým písmem (Mužáková, 2006).

⁶ Například kniha velkého rakouského pedagoga a zakladatele ústavu pro slepé ve Vídni Johanna Wilhelma Kleina (1765 – 1848) *Beschreibung eines gelungenen Versuches blinde Kinder zur bürgerlichen Brauchbarkeit zu bilden* (1805) a metodika vyučování *Lehrbuch zum Unterrichte der Blinden* (1819) (Digrin, 1993).

⁷ Například B. Entlicher – *Mají a mohou-li se i slepé děti v obecné škole národní vyučovati a vychovávati* (1871), J. Procházka – *Jak se ke slepým máti ve škole* (1877) (Hronek a kol., 1971).

⁸ Například Š. Sekáč – *Vychování a vzdělávání slepců doma a ve škole* (1870) (Hronek a kol., 1971).

2.2.4 Kulturní možnosti zrakově postižených

Jak již bylo řečeno, byly ústavy vzniklé v českých zemích převážně německé, proto postavení českých chovanců v nich nebylo, jakož i jiných osob se zrakovým postižením, příliš dobré.

Na rozdíl od německy mluvících nevidomých, čeští neměli žádné slepecké periodikum tištěné v Braillově písmu. V češtině také nevycházely v bodovém písmu ani knihy, také neexistovaly tiskárny a knihovny, které by nevidomým zajistilo alespoň malé kulturní vyžití (Mužáková, 2006). Chtěl-li se český nevidomý hlouběji vzdělávat, nebo jen hledat rozptýlení, byl odkázán na literaturu německou, protože do té doby bylo vytištěno pouze několik čítanek a knih. Velkým kritikem nedostatku českých knih byl učitel na Klárově ústavu Karel Emanuel Macan (1858 – 1925), o kterém bude řeč dále v textu. Právě on se snažil získat co nejvíce českých knih mezi české nevidomé, ale to bez české slepecké tiskárny nebylo příliš možné (Doskočil, 1938).

Pro nevidomé má četba velký význam, o čemž vypovídají i slova jedné z bývalých chovatek Hradčanského ústavu: „Nám slepcům je kniha zdrojem vědění, vzdělání i umění. Jest nám takovým lepším světlem, které nás sbližuje s vidomými. Kniha nás vysvobozuje aspoň na čas z tohoto slzavého údolí, kde prožíváme mnohé ústrky a trpíme nedostatkem, kde jsme závislí na pomoci druhých a unaveni dlouhými hodinami osamocení. U knihy nacházíme i povznesení duše, rozptýlení, ona nás utěšuje a uklidňuje, že zapomínáme i na krutý osud slepoty.“ (in Doskočil, 1938, s. 5) To dokazuje, jak těžký musel být pro české nevidomé nedostatek knih v českém jazyce.

S tématem kulturního života souvisí také téma vývoje slepeckého písma. První snahy o vynález písma, které by dokázali přečíst nevidomí pomocí hmatu, jsou datovány do období středověku. Většinou se jednalo o plastické zobrazení písmen například ze dřeva či vosku. Velkým pokrokem bylo vynalezení písma, které dokázali číst vidomí i nevidomí, kdy písmena latinky byla vypichována pomocí jehly do papíru. Toto písmo vytvořil již výše zmiňovaný Johann Wilhelm Klein. Ovšem největší přínos mělo písmo Francouze Louise Brailly (1809 – 1852), ve kterém se

jednotlivá písmena skládala z kombinací šesti vytlačovaných bodů sestavených v obdélníku ve dvou sloupcích (Smýkal, 1994). Toto písmo bylo vytvořeno roku 1825, ale trvalo 25 let, než bylo úředně uznáno. Ve střední Evropě bylo zavedeno teprve po 1. Sjezdu učitelů a přátel slepců konaném ve Vídni r. 1873, na kterém bylo zavedeno do slepeckých ústavů (Doskočil, 1938).

Ale až o dvacet let později je, díky snaze Karla Emanuela Macana, zřízena první slepecká tiskárna při Klárově ústavu v Praze. Ale i v té se až do vzniku samostatné republiky tiskly knihy výhradně německy. Proto také roku 1918 vznikl spolek Český slepecký tisk, který měl podporovat vydávání českých knih v Braillově písmu i české knihy sám vydávat (Doskočil, 1938; Mužáková, 2006).

2.3 Esperanto a zrakově postižení ve světě

Prvními zmínky o vhodnosti použití esperanta mezi zrakově postiženými se objevují již v roce 1901, kdy si švédský slepec Harald Thilander (1877 – 1958) dopisoval s ochránkyní francouzských slepců, slečnou Zabillou d'Her (1868 – 1936). Brzy se k nim připojily i jiné významné osobnosti, jako byl například rektor univerzity v Dijonu Emil Boirac (1851 – 1917). Již na jaře následujícího roku byl význam esperanta pro osoby se zrakovým postižením projednáván na Kongresu nevidomých v Bruselu (Stejskal, 1925). Ještě téhož roku se k této idey se přidal také známý propagátor esperanta profesor Theophile Cart (1855 – 1931), který za finančního přispění slečny d'Her vydal první učebnici esperanta v bodovém písmu a který, kvůli ní, také pomohl Thilanderovi přizpůsobit Braillovu abecedu potřebám esperanta ("Aŭroro"-rememoroj, 1995). O použití esperanta zrakově postiženými se profesor Cart vyjadřuje takto: „Šíření esperanta mezi nevidomými má i velkou cenu pro nás vidomé. Užívají-li slepci mezi sebou esperanta, proč by ho nemohli ještě snáze užívat vidomí? Není věru lepšího důkazu o snadnosti a užitečnosti esperanta než fakt, že si je tak snadno osvojují právě nevidomí.“ (in Stejskal, 1925, s. 173)

Roku 1904 založil Cart první časopis tištěný bodovým písmem *Esperanta Ligilo*, který se stal postupně velmi populární hlavně u čtenářů, v jejichž zemi dosud neexistovala periodika tištěná Braillovým písmem. Brzy se také začaly tisknout další knihy, učebnice a slovníky. V mnoha městech také byly otevřeny kurzy esperanta

pro nevidomé - v Paříži (kde byla také knihovna s esperantskými knihami v Braillově písmu), v St. Made, Dijonu, Praze, Stockholmu, Bostonu a dalších. Také se velmi rozmohla korespondence mezi příslušníky jednotlivých národů ("Aŭroro"-rememoroj, 1995). Vedle *Esperanta Ligilo* vzniklo také několik menších lokálních esperantských periodik.⁹

Za zmínku jistě stojí dvě význačné osobnosti hnutí nevidomých esperantistů, které se zasloužily o jeho velký rozmach.

První je zcela jistě postava **Haralda Thilandera** (1877–1958), uznávaného švédského jazykovědce. V dětství prodělal spálu, při které přišel o zrak a částečně i o sluch. Jeho podlomené zdraví v dětství mu nedovolilo získat běžné školní vzdělání. Až v době kdy se jeho zdravotní stav zlepšil, projevil zájem o studium jazyků a četbu, tím si začal doplňovat vzdělání, které do té doby bylo značně nedostatečné. Při studiu cizích jazyků ho napadala myšlenka, že kdyby nevidomí měli jeden společný jazyk, bylo by mnohem levnější a snazší tisknout knihy v bodovém písmu (Sedláček, 2007). Díky letáku profesora Carta se poprvé seznámil s esperantem a pochopil, že to je ten jazyk, který hledal. Začal tedy psát příspěvky do *Esperanta Ligilo* a později převzal jeho redakci, kterou řídil dlouhých 45 let. Ani obě světové války nepřiměly Thilandera tento časopis zrušit, jen jej přestal vydávat a v době míru začínal znovu s neutuchajícím entusiasmem.

Druhým, o kterém bych se chtěla ve své práci zmínit, je doktor **Emile Javal** (1839 – 1907), který se také přičinil na propagaci esperanta mezi nevidomými. Sám oslepl až ve věku šedesáti dvou let. Byl velmi uznávaným očním lékařem, člen lékařské Akademie. Ve své knize *Entre aveugles* (Mezi nevidomými) věnuje esperantu celou kapitolu (Stejskal, 1925). V ní je napsáno: „Mnoho vzdělaných a inteligentních nevidomých, se kterými jsem se setkal, se rozhodlo učit esperantu. Vypadá to, že se tento obdivuhodný mezinárodní jazyk bude šířit rychleji mezi slepci než mezi vidomými.“ (Javal, 2009, s. 99) Také zde doktor Javal (2009) uvádí 2 důvody, proč by se zrakově postižení měli učit esperanto:

⁹ Například německý *Blinde espisto* či české *Aŭroro* (Stejskal, 1925).

- Zkratkopis slepeckého písma, který je specifický pro každý jazyk, způsobuje čtenářům nesnáze při čtení, i když nevidomý zná daný jazyk. Proto Javal doporučuje opustit od zkratkopisu a začít psát esperantem.
- Druhým důvodem je vyřešení problému s nákladným vydáváním knih a časopisů v národních jazycích. Esperanto by přineslo možnost vydávat časopis, který by zpracovával nejrozumnější témata, která nevidomé zajímají, a také vydávat knihy světové literatury a ušetřit tím náklady, které by musely být vynaloženy na překlad.

3 Esperanto v českých zemích

Esperanto do českých zemí přišlo náhle jako světlo naděje pro české slepce, že by mohli nacházet více možností sebevzdělání a také rozptýlení. Zásadní podíl na rozšíření tohoto nového jazyka má zcela jistě Karel Emanuel Macan, jemuž bude věnován velký prostor v následujících kapitolách.

3.1 Osobnost Karla Emanuela Macana

Karel Emanuel Macan se narodil 25. prosince 1858 v Pardubicích do harmonické a finančně zajištěné rodiny železničního inženýra jako druhé ze čtyř dětí (Cinger a kol., 2008). Jeho dětství bylo šťastné až do dvanáctého roku, kdy při nešťastné hře se střelnou kapslí přišel o pravé oko. Díky tomuto hendikepu začal být i přes velký talent značně omezen při studiu předmětů, ve kterých je na zrak kladen velký důraz, jako je například rýsování, a tak se s otcem rozhodli, že zanechá studia reálky a bude se věnovat na technice chemii. Rok poté, co změnil obor svého studia, se Macanovi stal další vážný úraz, po kterém přišel o zrak i na druhém oku. (Cinger a kol., 2008; Mužáková, 2009)

Díky této nepřízni osudu byl nucen hledat si jiné uplatnění v životě, a tak se dostal ke studiu hudby, ke kterému měl také mimořádný talent. Právě hudba mu v nejtěžších chvílích pomohla nalézt novou chuť k životu a práci. V letech 188-1883 navštěvoval, za vydatné pomoci své rodiny, ve Skuherkého varhanickou školu, pro kterou zkomponoval několik mší a církevních skladeb. V dalších letech studoval u významného českého skladatele Zdeňka Fibicha (1850-1900), u kterého se zaměřoval na písňovou tvorbu. Asi největšího uznání se mu ale dostalo u jeho absolventské práce Smyčcového kvarteta f-moll, při jehož slavnostním provedení v Obecním domě u příležitosti Macanových šedesátin byl přítomen i prezident T. G. Masaryk (Mužáková, 2009; Cinger a kol., 2008). Dnes, ale je jeho skladatelská práce, ve stínu Macanových dalších přínosů pro českou společnost, prakticky zapomenuta.

Roku 1890 se, nejprve se zájmem o slepecký notopis, se poprvé setkává s tehdejší ředitele Klárova ústavu Rudolfem Mariou Klárem, který mu nabídl účast na kurzu učitelů slepců ve Vídni. Macan tuto nabídku přijal a po jeho absolvování roku 1891 nastoupil do Klárova ústavu jako literární a hudební učitel (Mužáková, 2009; Cinger a kol., 2008). Již v této době se projevuje jeho nesporný talent v práci s nevidomými. S jeho příchodem také souvisí několik změn, které si dávali za cíl výuku přiblížit moderním tendencím, které probíhaly ve slepeckých ústavech v Evropě. Například zavedl výuku čtení v Braillově písmu, také se snažil rozšiřovat fond ústavní knihovny, kterou otevřel i ostatním slepcům v Praze apod. (Mužáková, 2009; Cinger a kol., 2008). Byly to změny tak zásadního charakteru, že se díky nim mnohdy dostal do rozepře s tehdejšími řediteli Klárova ústavu, ale vždy si dokázal své názory prosadit, a tak značně přispěl k větší vzdělanosti českých zrakově postižených.

Aby rozšířil počet českých knih v Braillově písmu, založil také ústavní fond na podporu tisku, do kterého přispěl i částí svého skromného platu, a také založil roku 1894 první slepeckou tiskárnu v českých zemích, ve které se ještě dlouhou dobu tisklo více knih německých než českých. Prvními publikacemi, vytištěnými v této tiskárně a vydanými do 1. světové války, byly čítanky pro obecnou školu, modlitební knihy, český katechismus a církevní zpěvník a také Havlovy spisy - Zeměpis Čech v 1000 slovech, Dějiny českého národa v 1000 slovech a později i Dějiny české literatury (Cinger a kol., 2008). Karel Emanuel Macan pochopil, že jestli se mají čeští nevidomí vzdělávat, je bezpodmínečně nutné, aby měli možnost číst knihy ve svém rodném jazyce, a o to se také celý svůj život snažil.

V období první světové války se značně zvýšil počet nevidomých a to zejména z řad oslepených vojáků, kteří se vraceli z fronty, pro které bylo zřízeno i zvláštní oddělení Klárova ústavu. Tento přírůstek potřebných probudil v Macanovi znovu myšlenku zajistit pro ně možnost četby. Nejprve se zasadil roku 1915 o vznik Odboru pro slepecký tisk český tisk při Zemském spolku pro výchovu a zaopatřování slepých v Království českém, což byla zásadní událost, protože do té doby neexistovala instituce, která by se snažila počet českých knih v Braillově písmu zvyšovat. Mezi jeho první počiny patřilo vydání česky psaného almanachu *Jitřenka*

v roce 1916, který byl věnován právě válečným slepcům, který obsahoval také příspěvky českých autorů, jako byl Otokar Březina či Růžena Svobodová, a který si získal velký ohlas (Cinger a kol., 2008; Mužáková, 2006).

V lednu následujícího roku začal vycházet první časopis pro české slepce Zora, který vychází bez přerušení dodnes. Jeho šéfredaktorem se stal sám Karel Emanuel Macan, v jehož čele působil až do své smrti. Toto periodikum mělo u nevidomých čtenářů obrovský úspěch a to také díky různým tematickým přílohám (hudební, zábavné, literární, esperantské). To podpořilo úmysl vyčlenit Odbor pro slepecký tisk na samostatný spolek, již výše zmíněný Český slepecký tisk. Další zásluhou Macana v roce 1917 bylo založení České knihovny pro nevidomé, která dnes nese jeho jméno a jejíž fond se v průběhu let značně rozšířil, zejména díky dobrovolnému opisování (Cinger a kol., 2008; Digrin, 1993).

Z toho je patrné, že Macan byl v té době velmi významnou osobností v oblasti kultury a vzdělávání nevidomých. „O Macanově vlivu v ústavu svědčí, že se v roce 1919 stal „pedagogickým správcem“ a jako „pan správce Macan“ je v účtě veden při všech pozdějších aktivitách spolku Český slepecký tisk.“ (Cinger a kol., 2008, s. 82) Ve funkci pedagogického správce zůstal až do roku 1923, kdy odešel do výslužby (Mužáková, 2009).

Velmi důležitým bodem v Macanově životě bylo esperanto a jeho přínos, jako mezinárodního dorozumívacího prostředku nevidomých po celém světě. Vedl například první esperantské kurzy pro nevidomé v českých zemích, zasadil se o vznik esperantské přílohy časopisu Zora, o vznik spolku Československých nevidomých esperantistů apod. (Mužáková, 2009). Toto téma bude ale rozvíjeno až v následujících kapitolách.

Tato zcela stěžejní osobnost, která se vytrvale snažila o zlepšení kulturní a vzdělávací situace nevidomých, jejich vystoupení osob ze společenské izolace a zapojení do běžného života, dne 6. února 1925 po dlouhé nemoci zemřela.

3.2 První roky esperanta mezi českými nevidomými

Roku 1904, kdy se do českých zemí dostaly první zprávy o možnostech esperanta pro zrakově postižené, působil Macan na Klárově ústavu již 13 let. Toho roku se němečtí chovanci dočetli v německém slepeckém časopise *Blindendaheim*¹⁰ o výhodách esperanta a také, že byla vydána učebnice esperanta v Braillově písmu a slovník. Požádali tedy Macana, aby jim knihy opatřil a učil je novému jazyku. Tehdejší ředitel Wagner svolil objednat tyto publikace na nákladů ústavu. Ihned jak přišly, pustil se Macan do horlivého studia esperanta (Stejskal, 1925). „Doufal pevně, že ony dvě ostré třecí národnostní plochy, které na sebe tehdy v ústavě tak často a tak neblaze narážely, otupí se a ohladí, pochopí-li chovanci krásnou sbratřovací ideu tvůrce esperanta dra Zamenhova a stanou-li se horlivými esperantisty.“ (Stejskal, 1925, s. 172) O Velikonocích 1904 byl otevřen první kurz esperanta pro nevidomé, který byl také jedním z prvních vůbec. Kurz se konal ve večerních hodinách dvakrát týdně v prostorách Klárova ústavu a navštěvovalo jej dvanáct studentů, českých i německých ("Aŭroro"-rememoroj, 1995).

Důvody, které Macana přiměly prosazovat esperanto v prostředí zrakově postižených, shrnul v *Časopise českých esperantistů* rada Václav Riegel (1883 – 1969) v článku nazvaném *Esperanto – naděje slepců* (in Stejskal, 1925, 173):

- „Vyučuje esperantu, mohl zábavným způsobem opakovati s chovanci ústavu mluvnici jejich mateřského jazyka.
- Mohl je snadno seznamovati s významem cizích slov, užívaných i v českém spisovném hovor.
- Jeho nevidomí žáci naučili se tímto způsobem, snadnému jazyku, který je k sobě navzájem poutal, i po odchodu z ústavu; Macan věděl, že budou si moci dopisovat i s cizozemskými slepci; pomocí esperanta budou si moci slepci z různých národností sjednotiti v práci, směřující k jich společnému dobru.
- Českým slepců, dostane se pomoci esperanta po prvé tištěného slepeckého časopisu snadno srozumitelného.

¹⁰ Začal vycházet v Berlíně roku 1888.

- Snadno pochopitelnými překlady z cizích literatur do esperanta poskytně se jim příležitost seznati stěžejní díla světového písemnictví.
- Esperanto bude sloužiti slepcům jako vhodné duševní zaměstnání ve volných chvílích.“

Jako v každé své činnosti, byl Macan neuvěřitelně důsledný a vytrvalý i při výuce esperanta a poskytoval svým studentům možnosti, jak znalost esperanta rozvíjet – sehnal adresy jiných nevidomých esperantistů, obstarával esperantské knihy v Braillově písmu, předplatil právě vznikající časopis *Esperanta Ligilo*. Následujícího roku (1905) otevřel kurz esperanta také pro chovanky Klárova ústavu, ve kterém nejvíce podporoval dopisování s kolegyněmi z cizích zemí. ("Aŭroro"-rememoroj, 1995)

O Macanově práci podporující esperanto mezi nevidomými vyšel také článek v časopise *Český esperantista*, který ji popisuje takto: „Byly právě opatřeny esperantské slovníky pro slepce: esperantsko-německo-český od p. Macana a česko-esperantský do sl. Tesařové. Oba jmenovaní jsou neúnavní pracovníci na poli literárním pro české slepce. ... Činnost obou dochází pozornosti i u časopisů z nichž 'Hlas národa' a 'Rozhledy po lidumilství' otiskly dlouhé články o esperantu mezi slepci vůbec a v ústavu Klárově zvlášť.“ (in Stejskal, 1925, s. 174)

Brzy se také prostřednictvím korespondence seznámil také s hlavními představiteli esperantského hnutí – prof. Theophilem Cartem, Haraldem Thilanderem a dalšími. Klárův ústav v Praze se stal díky svému vřelému přijetí esperanta velmi známým, dokonce profesor Javal, ve své již výše zmiňované práci, jej zmiňuje jako příklad modelové instituce ("Aŭroro"-rememoroj, 1995).

V následujících letech esperantská práce mezi nevidomými neustále pokračovala. Jako zásadní událost musím zmínit, že roku 1909 se Karel Emanuel Macan seznámil s profesorem Stanislavem Stejskalem¹¹ (1887 – 1929), s nímž

¹¹ Stanislav Stejskal byl zaměstnáním profesorem němčiny a francouzštiny. Horlivě zastával myšlenku esperanta. Spolupracoval s Karlem Emanuele Macanem, se kterým přepisoval knihy do bodového písma, a také byl spolu s ním, i když vidomý, činný v esperantském hnutí nevidomých. Sám o

spolupracoval až do konce svého života a který mu pomohl uskutečnit některé smělé plány ("Aŭroro"-rememoroj, 1995).

Nadějná léta rozšiřování esperanta mezi nevidomé přerušila až 1. světová válka, při níž se celé esperantské hnutí dostalo do útlumu. Ale příchod osleplých vojáků do Klárova ústavu donutil Macana neustávat ve svém snažení, protože se esperanto ukázalo jako velmi vhodný prostředek jejich rehabilitace ("Aŭroro"-rememoroj, 1995).

3.3 *Aŭroro*

Jak již bylo řečeno, v českých zemích chybělo periodikum v Braillově písmu. Tuto situaci v roce 1917 změnil časopis Zora, díky němuž měli konečně nevidomí zdroj zábavy a poučení. Již o dva roky později se Karel Emanuel Macan ve spolupráci se Stanislavem Stejskalem zasadil o vznik esperantského koutku, jedné z neaktivnějších součástí Zory. Bylo to zejména proto, že díky esperantu bylo možno sledovat dění ve slepeckém hnutí po celém světě (Digrin, 1993).

Esperantský koutek fungoval pouze jeden rok, poté se z něj roku 1920, na naléhání nevidomých esperantistů, stala samostatná příloha Zory, která a nesla název *Aŭroro*¹². Zprávy o jeho existenci se rychle rozšířily do celého esperantského světa, a tak tento časopis měl brzy své čtenáře nejen v Československu, ale také v zahraničí (Šarbach, 1997).

Začátky vydávání *Aŭrora* probíhaly ve skromných poměrech. Prvních několik čísel se skládalo pouze ze čtyř stran v Braillově bodovém písmu, což představuje asi dvě strany černotisku. Prvním redaktorem byl přítel nevidomých esperantistů Stanislav Stejskal, který časopis vedl až do své smrti roku 1929. Poté redakci převzal

problematice nevidomých napsal několik článku, které vyšly v odborných periodících (Smýkal, 2006).

¹² *Aŭroro* v překladu znamená Jitřenka. Nesl tedy stejný název jako první česká kniha v Braillově písmu. Tyto dokumenty měly přinášet naději, osvětlovat těžký osud nevidomých, což naplňuje také myšlenku L. L. Zamenhofa, protože Esperanto = mající naději.

Vuk Echtner (1905 – 1994)¹³, který na této pozici s přestávkami pracoval až do roku 1975 (Stupková, 1996).

První čísla obsahovala převážně články seznamující čtenáře s esperantem, jeho pozitiva vzhledem ke zrakově postiženým, jak a kde se ho naučit a kde získat další informace a materiály, jako jsou slovníky a učebnice. Také již tehdy se snažil prosadit vytvoření kroužků nevidomých esperantistů. V roce 1921 také informoval o pořádaném prvním slepeckém kongresu ("Aŭroro"-rememoroj, 1995).

Po vzniku Spolku československých nevidomých esperantistů se Aŭroro stalo jeho spolkovým orgánem. Ten jeho prostřednictvím informoval své čtenáře o činnosti tohoto spolku, pořádaných kurzech a setkáních, které se konaly v Československu i v zahraničí. Také díky finanční podpoře tohoto spolku mohlo Aŭroro zvětšit svůj rozsah. ("Aŭroro"-rememoroj, 1995)

Po podepsání Mnichovské dohody a počátku okupace Československa německými vojsky muselo Aŭroro a také SOČNE ukončit svou činnost, jelikož pro nacistickou ideologii bylo esperanto pouze židovský vynález, který je třeba potlačit. Až po válce začalo znovu vycházet pod vedením Vuka Echnera, kterému se podařilo navázat na tradici let předválečných a tak časopis Aŭroro zachovat až do dnešních dní (Digrin, 1993; Mužáková, 2006).

Za devadesát dva let svého fungování se tento časopis proslavil po celém světě do takové míry, že byl zasílán cca pěti stům zájemců z mnoha zemí světa. Až do druhé poloviny 90. let minulého století byl zasílán, díky podpoře organizací podporující nevidomé v České republice, zcela zdarma. Poté pro nedostatek čtenářů musel být náklad Aŭrora značně omezen a také zpoplatněn. Dnes vychází třikrát ročně v bodovém písmu nebo jako zvukový záznam. Stále velkou část jeho čtenářů tvoří zahraniční předplatitelé z celého světa, kteří tímto získávají informace o životě nevidomých u nás (Stupková, 2006; SONS ČR, 2012; Digrin, 1993).

¹³ Vuk Echtner byl vychovatelem dětí se zrakovým postižením. Snažil se být činný v esperantském hnutí. Po smrti prof. Stejskala jej nahradil ve vedení redakce časopisu Aŭroro a také na pozici vidomého důvěrníka. Důležitá je také jeho publikační činnost – vytvořil kurz esperanta na pokračování, slovník a také přeložil několik cizojazyčných knih do Braillova písma (Smýkal, 2006).

3.4 1. Mezinárodní kongres nevidomých esperantistů

„Největším nepřítelem esperanta je válka.“ ("Aŭroro"-rememoroj, 1995, s. 5)
Tento citát naprosto vystihuje stav esperanta během 1. světové války. Roku 1914 zasáhla v Paříži 10. mezinárodní sjezd esperantistů, který musel být kvůli válce zrušen. Macan se na tento kongres také chystal a velmi těžko se pak vracel domů. Daleko od válečných hrůz se esperantisté snažili setkat hned následujícího roku v San Francisku, ale účast na něm byla tak malá, že jediný důležitým rozhodnutím, bylo to, že další kongres se bude konat až po konci války. Stalo se tak až o pět let později v Haagu, který je pro nás zajímavý tím, že se na něm rozhodlo o konání 13. sjezdu esperantistů – bude se konat v Praze. ("Aŭroro"-rememoroj, 1995)

To se také stalo. V pořadí třináctý mezinárodní sjezd esperantistů se konal v Praze roku 1921. Ještě před jeho zahájením esperantské hnutí zesílilo své úsilí, mezi nevidomými obzvlášť. Klárův ústav zvýšil počet svých esperantských kurzů, také v jiných městech Československa se stále více objevovaly lekce esperanta pro nevidomé. Také periodika začala více psát o snahách prof. Macana a prof. Stejskala, což přineslo vlnu korespondence. ("Aŭroro"-rememoroj, 1995)

Díky čilé korespondenci se zahraničními esperantisty získal Karel Emanuel Macan informace o tom, že se kongresu zúčastní nezanedbatelný počet nevidomých esperantistů z několika zemí Evropy, což jej přivedlo na myšlenku uspořádat samostatnou konferenci. ("Aŭroro"-rememoroj, 1995) O tomto záměru se poradil s prof. Theophilem Cartem, který jej v tomto podpořil, a tak Macan se svými spolupracovníky začal chystat I. mezinárodní sjezd slepců-esperantistů. Ten se uskutečnil, současně se zmiňovaným 13. Mezinárodním sjezdem esperantistů, na přelomu července a srpna roku 1921 v Praze. (Stupková, 1996)

Čestným předsedou se stal prof. Cart, vedl jej prof. Macan a generálním sekretářem byl jmenován prof. Stejskal, který se o úspěchu tohoto kongresu vyjádřil takto: „Sjezd náš, k němuž se dostavilo 71 inteligentních slepců a tyflofilů 11 národností, aby podali esperantem zprávy o stavu slepeckého hnutí v jejich zemích a prorokovali o otázkách, budících jich společný zájem, zdařil se nad očekávání skvěle.“ (Stejskal, 1925, s. 176)

Prvním, kdo na sjezdu promluvil, byl čestný předseda, který popsal důvody, proč se začal zajímat o nevidomé, a také kroky, které podnikl ve prospěch slepeckého esperantského hnutí. Za ním následovalo mnoho referátů, které se zabývaly způsoby péče o zrakově postižené v různých zemích a jejich možnostmi do budoucna, činností zahraničních esperantských spolků nevidomých apod. Celá akce byla zakončena veřejným koncertem, na kterém vystoupila celá plejáda nevidomých interpretů. (Stupková, 1996)

Hlavními návrhy, které byly schváleny na tomto setkání, bylo zavedení esperanta do všech slepeckých škol na celém světě, založení Mezinárodní organizace nevidomých esperantistů, kterou by zaštiťovala další sjezdy, vydávala nové publikace apod., založení mezinárodní knihovny v Lipsku, která by schraňovala esperantské publikace v Braillově písmu, ustálení esperantského zkratkopisu v bodovém písmu a vytvoření dokumentačního a informačního centra pro otázky nevidomých v Praze. ("Aŭroro"-rememoroj, 1995; Stupková, 1996)

Tato konference impulsem pro další práci nevidomých esperantistů jak v Československu, tak i ve světě. Tradice mezinárodních setkávání esperantistů se zrakovým postižením pod hlavičkou LIBE přetrvala až do současnosti. Dosud poslední ročník těchto kongresů, v pořadí sedmdesátý sedmý, se uskutečnil v České republice v Olomouci v červenci roku 2011.

3.5 Spolek československých nevidomých esperantistů (Societo de ĉehoslovakaj nevidantaj esperantistoj – SOČNE)

Úspěch pražského sjezdu posunul esperantské hnutí v Československu výrazně kupředu, a tak mohl prof. Macan začít uskutečňovat svou touhu po samostatném spolku nevidomých esperantistů, který by sdružoval zrakově postižené esperantisty z celé země bez ohledu na národnost. Dne 17. června 1922 bylo vše připraveno a toto sdružení mohlo být založeno oficiálně¹⁴ a za svůj spolkový orgán jmenuje časopis

¹⁴ Zakládací listina viz. příloha č. 1

Aŭroro. Prvním předsedou tohoto spolku byl zvolen Karel Emanuel Macan, který v této funkci setrval až do své smrti. (Stejskal, 1925)

Tento spolek si ve svých stanovách dává za cíl „buditi porozumění pro praktické i mravní výhody plynoucí z užívání mezinárodního jazyka esperanta, šířiti poznání s znalostí jeho, bděti nad jeho jednotností, správností a spolupracovati ku sjednocení nevidomých celého světa a buditi zájem pro esperanto obzvláště mezi nevidomými.“ (Archiv hlavního města Prahy, Stanovy SOČNE) Také zde uvádí prostředky, kterými těchto cílů chce dosáhnout:

- „vydávati časopisy a tiskopisy, vztahující se k myšlence esperanta jako jazyka mezinárodního, po případě jich vydávání podporovati;
- pořádati přednášky, rozpravy, vyučovací kursy, koncerty, divadelní představení, výlety, výstavy a konati sbírky s myšlenkou esperantismu související;
- pořádati schůze informační, po případě protestní, spolkové i veřejné;
- zřizovati a udržovati knihovnu a čítárnu, po případě informační kancelář esperantskou;
- navazovati a udržovati styky s ostatními spolky esperantskými;
- podávati informace, zprostředkovati a doporučovati esperantské učitele, překladatele a dopisovatele;
- podávati žádosti a pamětní spisy úřadům a sborům veřejnoprávným a zákonodárným, zasílati časopisům články a zprávy účel spolku podporující;
- pořádati sjezdy nevidomých esperantistů;
- vymáhati členům různé výhody;
- zřizovati a udržovati jazykový výbor, jenž uděluje nevidomým žadatelům vysvědčení o znalosti esperanta.“ (Stanovy SOČNE, Archiv hlavního města Prahy)

O úspěšnosti spolku svědčí i roční spolkový výkaz za rok 1922, tedy za šest měsíců jeho fungování, který říká, že spolek měl na konci roku celkem šedesát šest členů, z nich tři byli členové čestní (K. E. Macan, T. Cart a H. Thilander).

Poté co roku 1925 zemřel Karel Emanuel Macan, byl za předsedu zvolen nevidomý učitel hudby, ladič klavírů a čelní představitel spolku Český slepecký tisk

Antonín Kuchař (1880 – 1969), který v této funkci setrval mimo přestávky od roku 1931, kdy jej na tři roky nahradil Josef Saska, nevidomý majitel trafiky, až do ukončení činnosti spolku v roce 1939. (Archiv hlavního města Prahy)

Během svého fungování SOČNE mimo jiné značně spolupracovalo se spolkem Český slepecký tisk. Díky této kooperaci vzniklo několik publikací v esperantu. Jmenujme například brožuru pojednávající o 1. mezinárodním sjezdu nevidomých esperantistů v Praze, rozsáhlý čtyřsvazkový česko-esperantský slovník, který byl vydán v období 1922 – 1927. V následujících letech v Poučné příloze časopisu Zory vycházel Písemný kurz esperanta, který vytvořil Vuk Ehtner. Dále vyšel například zpěvník českých národních písní v esperantu, který nesl název *Ĉeĥaj popolkantoj* a další esperantské publikace. (Digrin, 1993)

Jak již bylo řečeno, kvůli německé okupaci byl tento spolek zlikvidován a jeho majetek byl převeden na spolek Český slepecký tisk. Po válce se objevily snahy SOČNE obnovit, což se dne 14. února 1947 povedlo, čímž se tento spolek stává posledním registrovaným slepeckým spolkem před tím, než politické změny v roce 1948 omezili také možnosti spolkové činnosti (Digrin, 1993; Mužáková, 2006). Jak píše Mužáková (2006), stanovy se velmi podobají těm z roku 1922 a také jmenuje svým tiskovým orgánem časopis Aŭroro. Spolek vydával další propagační materiály, kterými chtěla znovu dosáhnout takové obliby esperanta mezi nevidomými, jaký jej mělo před válkou. Ale jeho činnost neměla dlouhého trvání, a tak se roku 1950 včleňuje do Ústřední jednoty invalidů a tím ukončuje definitivně svou práci.

3.6 Období 1945 – 1989

K tomuto období není v literatuře mnoho informací. Snad jen to, že krátce po válce se zdálo, že esperantská práce naváže tam, kde před druhou světovou válkou skončila. Začal znovu vycházet časopis Aŭroro, který opět jako příloha Zory vychází dodnes. Také se byl obnoven Spolek československých nevidomých esperantistů (SOČNE), který chtěl navázat na tradici svého předválečného předchůdce ("Aŭroro"-rememoroj, 1995).

Esperanto po roce 1948 nebylo tehdejším režimem příliš podporováno, protože jej považoval za projev kosmopolitismu a výdobytek imperialistů. A tak nadále, díky podpoře Svazu invalidů vycházel pouze časopis Aŭroro. Po mnoha letech, roku 1957, vychází další učebnice esperanta v Braillově písmu (Stupková, 1996). To byl na dlouhou dobu poslední významný počín pro zrakově postižené esperantisty, na ten další si museli počkat téměř dvě desetiletí.

Až roku 1975 dostává esperantské hnutí nevidomých nový impuls, kdy se šest let po vzniku Českého esperantského svazu při setkání esperantistů a přátel esperanta rozhodlo, že nevidomí esperantisté požádají o povolení založit svou vlastní sekci při Českém esperantském svazu. To bylo vydáno rozhodnutím ústředního výboru o rok později. Od této chvíle mělo hnutí nevidomých esperantistů institucionální podporu, kterou mohlo využít k uspořádání kurzů esperanta, vydávání studijních materiálů a několika setkání (Stupková, 1996).

3.7 Od roku 1989 do současnosti

Velké změny se dočkala obec nevidomých esperantistů po revoluci, kdy byla výuka esperanta oficiálně uznána jako prostředek rehabilitace zrakově postižených. Po tomto důležitém okamžiku se začali pořádat týdenní rehabilitační pobyty pro zrakově postižené s výukou esperanta, které začalo znovu získávat popularitu mezi nevidomými. Vycházejí také moderní učebnice a česko-esperantský slovník v Braillově písmu, což také napomohlo ještě větší propagaci tohoto jazyka.

Také se znovu objevují snahy spolupracovat se zahraničními esperantskými organizacemi esperantistů, například s Mezinárodní organizací nevidomých esperantistů, a navázat tím na předválečné snahy. Díky snaze sekce nevidomých Českého esperantského svazu, se v červenci roku 1996 v Praze konal 62. mezinárodní kongres nevidomých esperantistů (IKBE), který si dával za úkol nalézt způsoby, jak by se esperanto mohlo ještě více zapojit do života zrakově postižených. (Stupková, 1996)

Z článků Jana Příborského (2003), ředitele pobočky SONS v Olomouci – Tyflocentrum Olomouc o.s.p. je patrné, že tato organizace je v této věci velmi činná

a také její čelní představitelé figurují v sekci nevidomých Českého esperantského svazu. Pravidelně pořádají kurzy esperanta pro zrakově postižené, letní pobytová soustředění často i s mezinárodní účastí, udržují kontakt se zahraničními esperantskými organizacemi a pořádají setkání nevidomých esperantistů na národní úrovni.

Právě díky jejich snažení se roku 2011 v Olomouci konal 77. mezinárodní kongres nevidomých esperantistů, kterého se zúčastnili hosté z jedenácti zemí Evropy a také Japonska. Pan Příborský (2011) ve svém článku informuje, že tento kongres si dával za cíl zjistit a porovnat úroveň péče o zrakově postižené v různých zemích, užívání kompenzačních pomůcek, odstraňování bariér a zpřístupňování institucí a kulturních zařízení zrakově postiženým.

EMPIRICKÁ ČÁST

4 Metodika výzkumu

Metody sběru informací potřebných k výzkumu můžeme rozdělit podle zdrojů, ze kterých daná fakta čerpáme, do čtyř základních kategorií (Surynek et al., 2001):

- Dotazování - nejběžnější a nejčastější metoda je založena na výpovědích lidí.
- Pozorování – zachycuje chování lidí v nejrůznějších situacích.
- Experiment – zkoumající aktivně vstupuje do zkoumaných skutečností, ovlivňuje ji a potvrzuje si či vyvrací stanovené hypotézy.
- Analýza věcných skutečností – zkoumá výsledky činností lidí, které vznikly spontánně nebo jako úkol.

K provedení tohoto výzkumu byla zvolena metoda dotazníku. „Dotazník je způsob psaného řízeného rozhovoru, který je méně časově náročný než rozhovor.“ (Kohoutek, 1998, s. 3) „Dotazník je strukturovaný sled otázek, navržený za účelem zjištění názorů a faktů a následného zaznamenání těchto údajů.“ (Hague, 2003, s. 103) Jedná se o nejčastější metodu sběru dat a informací, při které dochází k dotazování lidí (respondentů) a k zaznamenávání jejich odpovědí. Jeho výhodou je možnost získání velkého množství dat při minimálních nákladech.

Dotazník se řadí mezi metody subjektivní, protože respondent může ovlivňovat pravdivost svých odpovědí, například aby vzrostla jeho společenská hodnota. Fakta, která dají pomocí dotazníku zjistit, můžeme rozlišit na tvrdá (nacionálie, pohlaví, věk) a měkká (názory, zkušenosti, postoje, prožitky, přání apod.) (Kohoutek, 1998).

Existují různé formy dotazníků, jako je například individuální rozhovor, dotazování na ulici, skupinový rozhovor, písemné dotazování, telefonické dotazování a také velmi po dotazování elektronické (Surynek et al., 2001). Podle stupně standardizace je také můžeme rozdělit na standardizované (profesionálně připravené specializovanou institucí) a nestandardizované (vytvořené samotným tazatelem). Dotazník by měl respondenta na první pohled zaujmout, ne jej odradit, proto je

důležité zaměřit se na několik oblastí, které ovlivňují úspěšnost dotazníku (Základy dotazníku, 2009):

- Srozumitelnost,
- přehlednost a snadná orientace,
- grafická úprava,
- jednoduchost vyplňování,
- jazyková korektnost.

Dotazník má zajišťovat přesné informace, a proto je důležité, aby každému respondentovi byly předloženy totožné otázky, aby nedocházelo ke zkreslení získaných informací. Důležitou stránkou dotazování je také, jaké otázky jsou v dotazníku použity. Při velkém počtu respondentů je výhodnější použít uzavřených otázek s volbou možných odpovědí, které umožňují jednodušší vyhodnocení. Oproti tomu u otevřených otázek, kde dotazovaná osoba odpovídá vlastními slovy, je prostor pro získání většího počtu zajímavých informací a také nutí respondenta se hlouběji zamyslet nad tématem (Hague, 2003).

Také je důležité splnění několika zásad, které musí otázky splňovat (Základy dotazníku, 2009):

- Jednoznačnost – otázky musí být formulovány tak, aby je bylo možno vyložit pouze jedním způsobem.
- Srozumitelnost – používat jazyk cílové skupiny respondentů, aby pro ně byl snadno pochopitelný.
- Stručnost – jsou používány krátké a jasné věty.
- Validnost – otázky se dotazují skutečně na to, co potřebujeme zjistit.
- Nepoužívat sugestivní otázky, které ovlivňují respondentovu odpověď.
- Vyvarovat se haló-efektu – otázky, které jsou řazeny za sebou a jsou si velmi podobné, protože se odpověď z první otázky může přenést na další.

5 Tvorba dotazníku

5.1 Cíle výzkumu

Cílem empirické části této práce je postihnout, jak a kdy osoby se zrakovým postižením přišli do kontaktu s jazykem esperanto, jak probíhala jeho výuka, jak často jej v současnosti používají a hlavně jaký význam v jejich samostatném životě a jestli jim při něm nějak pomohl nebo ho ozvláštnil. Také si dává za úkol zjistit, zda se nevidomí esperantisté sdružují a jak vidí budoucnost esperantského hnutí mezi nevidomými.

5.2 Cílová skupina

Cílovou skupinou tohoto dotazníku byli zrakově postižení esperantisté, kteří jsou evidováni v Mezinárodním adresáři nevidomých esperantistů, který spravuje Mezinárodní organizace nevidomých esperantistů (LIBE) a která je volně přístupná na internetu. Nejprve jsem se chtěla zaměřit pouze na české esperantisty, ale e-mailové adresy jsem získala pouze na několik z nich, a tak jsem se rozhodla okruh respondentů rozšířit na Evropu.

5.3 Tvorba dotazníku

Pro tento výzkum jsem si vybrala metodu nestandardizovaného dotazníku¹⁵, pro který bylo vytvořeno patnáct otevřených otázek, z nichž ta poslední byla nepovinná a měla spíše doplňkový charakter.

Ještě před samotným rozesláním již zmíněného dotazníku jsem nejprve kontaktovala e-mailem všechny české nevidomé esperantisty, jejichž kontakty jsem našla v adresáři LIBE, zda by jim nevadilo odpovědět na několik otázek týkajících se tohoto tématu. Bylo jich cca osm, ale pouze pět mi odpovědělo, že mi rádi odpovědí a že je toto téma velmi zajímavé. Rozeslala jsem jim tedy dotazník, který mi během několika týdnů odpověděli.

¹⁵ Viz. příloha č. 3

Pouze pět respondentů bylo pro výzkum málo, a tak jsem se rozhodla, že nabídnu svůj dotazník esperantistům v Evropě, jejichž adresy jsem také našla. V tomto bodě jsem se musela rozhodnout, do jakého jazyka dotazník přeložím, a jelikož je tato práce o esperantu, padla volba právě na tento jazyk.¹⁶ Pro mě toto rozhodnutí znamenalo náročnou práci při tvorbě překladu, ale pro respondenty to byla nejlepší volba. Odpovědělo mi ale pouze několik z nich z různých koutů Evropy (z Itálie, Švýcarska a Finska).

Výzkum probíhal v období měsíců dubna a května. V dubnu jsem kontaktovala české nevidomé esperantisty, po doručení jejich souhlasu jsem jim odeslala připravený dotazník. V květnu jsem se rozhodla, že do výzkumu zařadím i respondenty z evropských států, kterým začátkem května jsem přeložený dotazník rozeslala. Do výzkumu jsem zařadila ty odpovědi, které přišly do konce měsíce května.

Odpovědi jsem v následující kapitole použila ve znění, v jaké jsem je obdržela. Pouze jsem na nich provedla drobné jazykové korektury. Také ne každý mi odpověděl na všechny otázky, a proto u některých otázek někteří respondenti chybí. U překládaných odpovědí jsem se snažila co nejvíce vystihnout jejich význam, což mnohdy nebylo snadné.

¹⁶ Viz příloha č. 4

6 Konkrétní odpovědi jednotlivých respondentů

Otázka č. 1: **Mohl/mohla byste napsat něco o sobě?**

Jarek K. (47 let): Narodil jsem se v roce 1964 a od dvou a půl roku jsem nevidomý. Na vině byl úraz, který jsem měl po pádu z okna.

Tadeusz K. (49 let): Jsem původem z Polska, odkud jsem odešel do Československa studovat střední školu. Později jsem se tu oženil a zůstal jsem tady.

Jiří J. (60 let): Jsem nevidomý a pracuji jako učitel základní umělecké školy, mám široké zájmy o hudbu, divadlo a poznatky z oborů přírodních a jiných věd.

Milena J. (57 let): Pracuji také v ZUŠ jako učitelka hudby a mám ráda knížky, turistiku, jógu a esperanto a jsem slabozraká.

Jaroslav O. (70 let): jsem nevidomý, později osleplý

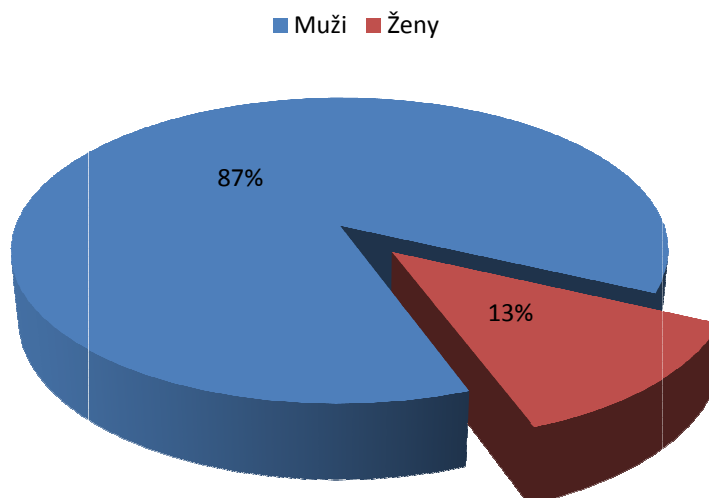
Luciano O. (Švýcarsko, 73 let): Jsem již v důchodu. Pracoval jsem jako překladatel v jedné švýcarské pojišťovně.

Böris (Finsko, 69 let): Jsem penzionovaný zahradník. Nejsem naprosto slepý, ale s méně závažným zrakovým postižením.

Enrico B. (Itálie, 50 let): Studoval jsem na školách pro nevidomé v Terstu (Slovinsko) a ve Florencii, kde se mi po absolutoriu podařilo najít slušné zaměstnání, kterých v té době byl ještě dostatek.

Komentář: Tato otázka sloužila hlavně k přípravě respondentů k dalším odpovědím v tomto dotazníku. Je jednoduchá a je zcela na dotázaném z jakého hlediska se k ní postaví, a proto zde najdeme odpovědi, které se týkají zrakového postižení respondentů či na druhou stranu také o studiích a zaměstnáních a dalších životních peripetiích. Průměrný věk respondentů je 59 let. Z hlediska pohlaví se zúčastnilo sedm mužů a jedna žena, což je procentuálně vyjádřeno v následujícím grafu:

Složení respondentů z hlediska pohlaví

Otázka č. 2: Kdy jste se s esperantem setkal/a poprvé?

Jarek K. (47 let): S Esperantem jsem se setkal v roce 1987. Tehdy jsem si objednal učebnici Theodora Kiliána¹⁷ a mohl jsem se tento jazyk učit. Poslouchal jsem rozhlasovou stanici Radio Polonia, která tehdy byla dostupná na středních vlnách.

Tadeusz K. (49 let): Poprvé jsem se s esperantem setkal na střední škole ve svých 20 letech.

Jiří J. (60 let): Asi ve 14 letech, ale byla to jen informace o existenci jazyka.

Milena J. (57 let): V základní škole jsem se chvíli učila, pak to ale skončilo pro nedostatek zájemců.

Jaroslav O. (70 let): S esperantem jsem se setkal, když jsem měl ještě zbytek zraku. Pátral jsem po někom nevidomém, co se zajímá o esperanto. Našel jsem pana

¹⁷ Theodor Kilián (1894-1978) byl autorem nejpopulárnějších učebnic esperanta pro samouky. Věnoval se také překladům děl českých spisovatelů například Karla Čapka.

Vychodila z Prahy. Ten mi poradil, jak získat učebnici v bodovém tisku a zaslal mi slovník esperanta, který vydal on osobně.

Luciano O. (Švýcarsko, 73 let) : V roce 1953.

Böris (Finsko, 69 let): Jako dítě jsem se viděl učebnici esperanta u svého otce. Samotný jazyk jsem se naučil až ve svých padesáti letech.

Enrico B. (Itálie, 60 let): Poprvé jsem se o esperantu dověděl ve článku, který vyšel roku 1971 v místním slepeckém časopise. Mezi uživatele esperanta jsem se dostal až o několik let později v Kodani.

Komentář: Z odpovědí je patrné, že většina respondentů se s esperantem setkala již v mládí, což vzhledem k věku respondentů bylo v průběhu druhé poloviny 20. století. Průměrný věk, kdy se dotazovaní poprvé setkali s esperantem, je 21 let.

Otázka č. 3: Jak probíhala výuka esperanta u Vás? Bylo to složité nebo naopak?

Jarek K. (47 let): Esperanto jsem se učil jako samouk formou učebnice v Braillu a mohu říct, že to bylo celkem snadné.

Tadeusz K. (49 let): Esperanto jsem se učil sám pomocí braillské učebnice od J. Vychodila. Bylo to snadné, ale pokud se chtělo zvládnout jazyk na vyšší úrovni, bylo to složitější.

Jiří J. (60 let), Milena J. (57 let): Učili jsme se s manželkou jako autodidakti. Složité to nebylo. Nejdřív jsme se učili podle tištěné učebnice pro začátečníky a potom podle braillské učebnice pro pokročilé.

Jaroslav O. (70 let): Učil jsem se sám a postupně jsem získával kontakty na nevidomé esperantisty v republice i v zahraničí. Učení bylo ztíženo tím, že psaní esperanta v bodovém písmu je trochu odlišné než v černotisku. Ale vše se nakonec zvládlo.

Luciano O. (Švýcarsko, 73 let) : Samostudiem. Naučil jsem se jazyk sám, nepřišlo mi to nijak obtížné, naopak.

Böris (Finsko, 69 let): Převážně jsem se učil sám. Účastnil jsem se pouze krátkého kurzu. Je to velmi jednoduchý jazyk.

Enrico B. (Itálie, 60 let): V písemném kurzu, bylo to velmi snadné.

Komentář: Výuka u většiny respondentů probíhala samostudiem s pomocí učebnic, pouze několik z nich se účastnilo specializovaných kurzů. Taktéž se shodují, že výuka nebyla nijak obtížná a časově náročná. Je zde také zmíněno udržování kontaktů s jinými uživateli esperanta, což je důležité k rozvoji praktické znalosti tohoto jazyka.

Otázka č. 4: Jak často esperanto používáte a při jakých příležitostech?

Jarek K. (47 let): Nyní Esperanto poslouchám pomoci internetu, když se na něj dostanu, protože mám počítač s hlasovým výstupem.

Tadeusz K. (49 let): Esperanto používám při přípravě zvukové verze časopisu „Auroro“, při četbě časopisů z různých zemí, při dopisování s esperantisty z různých zemí, při mezinárodních setkáních a kongresech.

Jiří J. (60 let): Téměř denně, čtu, píšu, Skypuji, překládám, rediguji časopis Auroro...

Milena J. (57 let): Občas, píšu maily, sem tam s někým mluvím, sem tam něco čtu...

Jaroslav O. (70 let): Esperanto používám při čtení časopisů v bodovém tisku, při korespondenci, jak v bodovém tisku, tak na počítači. Dále při rekondicích, na kongresech a na setkáních s jinými nevidomými esperantisty.

Luciano O. (Švýcarsko, 73 let) : Pravidelně esperanto užívám ke čtení na internetu a také ke korespondenci s přáteli, i když dnes není korespondence již tak intenzívní.

Böris (Finsko, 69 let): Každý den na internetu.

Enrico B. (Itálie, 60 let): Často písemně odpovídám prostřednictvím e-mailu, také hodně čtu slepecké časopisy v esperantu a scházím se s lidmi prostřednictvím Skypu.

Komentář: Většina dotazovaných odpověděla, že esperanto užívají téměř každý den, zejména v něm čte dokumenty na internetu, časopisy tištěné v Braillově písmu, komunikují jeho prostřednictvím s přáteli a známými i v zahraničí.

Otázka č. 5: Užíváte je v psané nebo mluvené formě a proč?

Jarek K. (47 let): Užívám je v psané formě, protože nemluvím moc plyně. Do společnosti lidí se moc nedostanu a tak psaná forma Esperanta je pro mne lepší.

Tadeusz K. (49 let): Užívám je v obou formách.

Jiří J. (60 let): Používám obě formy - výměna informací, přátelské osobní kontakty, pobyty s přáteli...

Milena J. (57 let): Kdo je daleko, tomu píšu, kdo je u mě, s tím mluvím...

Jaroslav O. (70 let): Používám jak mluvené slovo, tak písemnou formu. Plynulé mluvení mi ještě moc rychle nejde, těžko se vzpomíná v mém věku na slovíčka.

Luciano O. (Švýcarsko, 73 let) : Dnes již zejména v písemné formě ať už v Esperanta Ligilo, nebo na internetu s Braillovým řádkem a hlasovým výstupem.

Böris (Finsko, 69 let): Jako normální jazyk. Nejčastěji prostřednictvím Facebooku, Skypu, Lenu apod.

Enrico B. (Itálie, 60 let): Jak již bylo řečeno, při různých příležitostech používám esperanto v mluvené i písemné formě.

Komentář: Zde je patrné, že pro většinu dotazovaných je esperanto součástí každodenního života. Díky tomu, že jsou v kontaktu s přáteli také v zahraničí, užívají jej hlavně v písemné formě. Ale obě formy jsou schopni adekvátně využívat také díky moderním technologiím a

způsobům komunikace, které umožňuje internet, jako je Skype, e-mail či Facebook.

Otázka č. 6: Jaký pro Vás má esperanto význam? Mělo nějaký vliv na Váš život?

Jarek K. (47 let): Jsem křesťan a rád čtu Bibli. Ta je dostupná jak v národních jazycích, tak i v Esperantu. Používám ji jak v češtině, tak v Esperantu.

Tadeusz K. (49 let): Esperanto má pro mě velký význam, poznávám kulturu a život v jednotlivých zemích, poznávám lidi. Esperanto je pro nevidomé jeden z rehabilitačních prostředků.

Jiří J. (60 let): Rozšíření kontaktů, navázání přátelství s lidmi podobného zaměření, větší sociální aktivita...

Milena J. (57 let): za komunistů možnost kontaktu se západním světem, četli jsme zvukové knihy z Holandska, časopisy z Jugoslávie aj., kontaktovali jsme se s lidmi ze západní Evropy, teď už to není tak výlučné, ale stále to trvá...

Jaroslav O. (70 let): Esperanto mi otevřelo cestu do celého světa. Mezinárodní kongresy nevidomých esperantistů mi nabídly setkání s příznivci esperanta a uzavřela se mnohá přátelství. Naučil jsem se na počítači, pracuji s internetem a komunikace je mnohem pohodlnější a rychlejší. Využívám též Skype, ke komunikaci s lidmi i ze zahraničí.

Luciano O. (Švýcarsko, 73 let) : Esperanto usnadňuje studium cizích jazyků. Díky němu jsem se naučil a zabýval cizími jazyky.

Böris (Finsko, 69 let): Esperanto je pro mě velmi důležitou a zajímavou možností, jak být kontaktu s lidmi i na mezinárodní úrovni.

Enrico B. (Itálie, 60 let): Stejně jako pro ostatní nevidomé, je pro mě esperanto zcela odlišným jazykem, protože jsme se jej nemuseli učit, jako jazyk většiny. Pro mě se jedná o způsob, jak mohu komunikovat se svými přáteli v zahraničí při společných setkáních.

Komentář: Všichni dotazovaní v odpovědích na tuto otázku potvrzují, že esperanto má stále pro zrakově postižené velký význam. Na první místo je zde kladena možnost komunikace se svými přáteli doma i v zahraničí. Mohou číst zahraniční periodika a knihy v Braillově písmu, a tím získávat informace, jak žijí nevidomí v jiných zemích.

Otázka č. 7: Máte nějaký zážitek spojený s esperantem?

Jarek K. (47 let): Před časem jsem se mohl účastnit kroužku esperantistů, kteří si posílali audiokazety. Byly na nich audiopříspěvky, což mě fascinovalo. Ale když jsem měl sám poslat svůj příspěvek, tak to nebylo moc dobré kvůli té mé výřečnosti.

Tadeusz K. (49 let): Zážitků je mnoho, nejvíce mi v paměti utkvěly týdenní pobyt ve Francii, ve Švédsku, v Rakousku, v Chorvatsku, v Maďarsku, Polsku, Německu. Důležité jsou pro mne kontakty s esperantisty, s kterými se znám.

Jiří J. (60 let): Mnoho zážitků během osobních návštěv přátel, během kongresů a pobytů v ČR i v zahraničí

Milena J. (57 let): Během našeho prvního kongresu v Budapešti jsme coby čerství a ne ještě moc zběhlí esperantisté vstoupili do konverzačního kroužku. Zážitek setkání lidí z 12 zemí ze všech kontinentů, kteří si rozumí, mohou si volně povídat a nepitvoří přitom nějaký národní jazyk, který se jim vnucuje, a oni ho stejně vždy budou považovat za cizí, to byl zážitek vpravdě úžasný.

Jaroslav O. (70 let): Díky esperantu jsem získal mnoho přátel, kteří fandí esperantu. Rád vzpomínám na chvíle strávené mezi esperantisty.

Luciano O. (Švýcarsko, 73 let): Stačí mi, že tímto jazykem docela dobře mluvím po tolika letech.

Böris (Finsko, 69 let): Jsem aktivním členem EAF¹⁸, což i umožnilo setkat se s mnoha zajímavými lidmi.

¹⁸ Esperanto-Asocio de Finnlando

Enrico B. (Itálie, 60 let): Ano, jsou to nejrozdílnější setkání a práce pro florentskou skupinu nevidomých esperantistů, na které rád vzpomínám.

Komentář: Zážitků mají respondenti patrně velmi mnoho, ale většinou se týkají možností dorozumět se s lidmi z různých zemí světa, díky organizovaným setkáním také poznat nové lidi a utvářet si trvalá přátelství.

Otázka č. 8: Setkáváte se s jinými nevidomými esperantisty nebo jste s nimi jinak v kontaktu (např. mailem apod.)?

Jarek K. (47 let): Jsem v kontaktu s esperantisty pouze mailem.

Jiří J. (60 let), Milena J. (57 let): Ano, emaily, Skype, osobní kontakty...

Jaroslav O. (70 let): Setkávám se pravidelně dvakrát ročně, píšeme si emaily, neb používáme skype.

Böris (Finsko, 69 let): Jsem také členem spolku nevidomých esperantistů Steleto¹⁹.

Komentář: Tato otázka se ukázala značně problematická zejména v přeloženém dotazníku, protože někteří respondenti na ní odpověděli již v průběhu předchozích otázek, a tak ji vynechali. Ale ze zbylých odpovědí je patrné, že kontakty mezi jednotlivými nevidomými esperantisty probíhají většinou pouze formou elektronickou. Setkávání probíhají jen zřídka, i když jsou oblíbené.

Otázka č. 9: Byl/a jste na mezinárodním kongresu nevidomých, který se konal v červenci 2011 v Olomouci? Pokud ano, napište, prosím, něco o něm.

Jarek K. (47 let): Na žádném kongresu esperantistů jsem nebyl.

¹⁹ V překladu Hvězdička – hvězda je ve znaku esperantského hnutí.

Jiří J. (60 let), Milena J. (57 let): Pomáhali jsme jej organizovat, bylo tam asi 60 lidí z asi 14 zemí, kromě Evropanů taky Japonci, dělali jsme výlety po kulturních památkách, zúčastnili jsme se koncertů, měli jsme přednášky, debaty ...

Jaroslav O. (70 let): v Olomouci na kongresu jsem nebyl, ale setkali jsme se při návštěvě muzea v Brně.

Luciano O. (Švýcarsko, 73 let): Ne, v Olomouci jsem vzhledem ke svému věku a zdraví manželky nebyl.

Böris (Finsko, 69 let): Ne, nikdy jsem se neúčastnil kongresů nevidomých esperantistů.

Enrico B. (Itálie, 60 let): Hlavního setkání jsem se neúčastnil.

Komentář: Z odpovědí je jasné, že se setkání v Olomouci zúčastnili manželé Milena a Jiří Jelínkovi, kteří se také aktivně podíleli na jeho organizaci. Ale z odpovědí je zřejmé, že pro většinu z nich, skutečnost, že se toto setkání konalo, není zcela neznámou skutečností, i když se jej z různých důvodů nemohli účastnit.

Otázka č. 10: Účastnil/a jste se nějakého jiného setkání esperantistů se zrakovým postižením?

Jarek K. (47 let): Žádného setkání esperantistů jsem se neúčastnil.

Jiří J. (60 let), Milena J. (57 let): Máme pravidelné kontakty s rakouskými esperantisty. Jezdíme my tam a oni k nám. Taky u nás bylo několik lidí soukromě: Italové, Maďar, Holanďani.

Jaroslav O. (70 let): Byly to dva kongresy v zahraničí, rekondice s výukou Esperanta v tuzemsku.

Luciano O. (Švýcarsko, 73 let): Ano, aktivně jsem se podílel na jednání SUNE, Švýcarského svazu nevidomých esperantistů.

Böris (Finsko, 69 let): Pouze ve Finsku.

Enrico B. (Itálie, 60 let): Nejméně třikrát nebo čtyřikrát, hlavně ale v Itálii.

Komentář: U této otázky většina respondentů potvrdila, že má zkušenosti s národními či mezinárodními setkáními nevidomých esperantistů. Část z nich se také podílela na jejich organizaci. Je možné z toho vyvodit fakt, že nevidomí velmi stojí účastnit se různých setkání a esperanto je pro to dobrým prostředkem.

Otázka č. 11: **Myslíte si, že je důležité se setkávat s ostatními nevidomými esperantisty?**

Jarek K. (47 let): Určitě je důležité se setkávat s ostatními nevidomými esperantisty.

Jiří J. (60 let), Milena J. (57 let): Rozhodně - výměna zkušeností, přátelství ...

Jaroslav O. (70 let): Je velmi nutné se setkávat s nevidomými i vidícími esperantisty.

Luciano O. (Švýcarsko, 73 let): Zajisté, i když dnes esperanto pod vlivem angličtiny trochu upadá. Děje se tak hlavně z politických a ekonomických důvodů a vlivů.

Böris (Finsko, 69 let): Samozřejmě. Je důležité udržovat styky se stejně postiženými lidmi a esperanto je k tomu vhodný prostředek.

Enrico B. (Itálie, 60 let): Ještě důležitější je, aby si mnohem víc nevidomých uvědomilo, jaké možnosti jim tento jazyk přináší.

Komentář: S těmito názory nelze jinak než souhlasit, protože nejen pro nevidomé esperantisty je důležité setkávat se s lidmi, které mají stejné zájmy. Společný jazyk je pro ně značnou výhodou, protože pro ně není problém dorozumět se jak se svými krajany tak i zahraničními přáteli.

Otázka č. 12: **Cítíte podporu výuky a užívání esperanta mezi zrakově postiženými ze strany státu či neziskových organizací?**

Jarek K. (47 let): Ze strany státu podporu nepociťuji.

Jiří J. (60 let), Milena J. (57 let): Ze strany SONSu ano, jinak ne.

Jaroslav O. (70 let): Podpora esperantistů je patrná od sekce nevidomých esperantistů z Prahy²⁰.

Luciano O. (Švýcarsko, 73 let): Velkou podporu ze strany státu necítím. Spíše ze strany SUNE. Ale není jí mnoho.

Böris (Finsko, 69 let): Samozřejmě by to bylo nejlepší, kdyby stát či organizace esperanto podporovali, ale neděje se tomu tak.

Enrico B. (Itálie, 60 let): Různé esperantské a slepecké organizace se snaží spolupracovat a přivádět nevidomé k esperantu.

Komentář: Prakticky žádná podpora ze strany státu, jak můžeme vyčíst z těchto odpovědí, není jen typická pro Českou republiku, ale také pro ostatní státy. Ještě, že existují organizace, které se snaží udržovat a podporovat esperanto mezi nevidomými, vydávat časopisy, pořádat kurzy apod. U nás je to převážně SONS a sekce nevidomých Českého esperantského svazu. Na druhou stranu je důležité si uvědomit, že SONS od státu a z evropských fondů každoročně dostává na svou činnost mnohamilionové dotace, například vydávání časopisu Zora bylo v roce 2010 dotováno částkou 2 miliony korun (SONS ČR, 2012).

Otázka č. 13: Existují nějaká úskalí, která jsou spojena s použitím esperanta zrakově postižených?

Jarek K. (47 let): V České republice není moc literatury v esperantu. Nevidomí u nás nemají velký výběr literatury. V zahraničí je tomu jinak.

Jiří J. (60 let), Milena J. (57 let): Ne. Ale chce to jen vůli něco dělat a o něco se snažit...

²⁰ Sekce Českého svazu esperantistů.

Jaroslav O. (70 let): Nevím o žádných úskalích.

Luciano O. (Švýcarsko, 73 let): Opravdu nejsou.

Böris (Finsko, 69 let): Určitě nějaké jsou, ale ty existují ve všech jazycích.

Enrico B. (Itálie, 60 let): Myslím, že jich je velmi málo.

Komentář: Ukazuje se, že i v praxi uživatelé esperanta nenacházejí mnoho úskalí, která mohou potkat člověka, když se chce tento jazyk naučit, což by mohlo být jedním z důvodů, proč by se esperanto nevidomí mohli učit jako cizí jazyk na základních a středních školách. Ovšem pro to by musela být podpora ze strany státu a jiných organizací větší.

Otázka č. 14: Jakou vidíte budoucnost používání esperanta zrakově postiženými?

Jarek K. (47 let): Nejsem schopen předvídat budoucnost. Přesto si myslím, že nevidomí esperantisté budou mít možnost se setkávat i nadále.

Jiří J. (60 let), Milena J. (57 let): Zájem o esperanto bohužel klesá, ale současně klesá i celkový zájem nevidomých o utváření a udržování osobních kontaktů se stejně postiženými lidmi.

Jaroslav O. (70 let): Nevím, zdali mladá generace bude pokračovat v našem nadšení.

Luciano O. (Švýcarsko, 73 let): Esperanto by byl nejvhodnější jazyk pro mezinárodní vztahy, ale ne vždy nejlepší řešení je přijatelné, a proto z výše uvedených politických a hospodářských skutečností (Spojené státy, Velká Británie), se bude více prosazovat angličtina. A tak lidé se lidé raději učí anglicky, například z důvodu profesionálních výhod, ale ve skutečnosti většina z nich nedosáhne tak vysoké úrovně jazyka.

Böris (Finsko, 69 let): Doufám v to, že v budoucnu bude o studium esperanta stále zájem.

Enrico B. (Itálie, 60 let): Nechci předpovídat budoucnost, ale bojím se, že bude esperantistů se zrakovým postižením ubývat.

Komentář: Je těžké odhadovat budoucnost, ale u většiny odpovědí je patrná skepse, že by esperanto nabylo takového významu, jako mělo v prvních desetiletích od svého vzniku. Všichni jsou si vědomi, že v popředí jsou jazyky, jako je angličtina, proti kterým již esperanto nemá moc šancí uspět.

Nepovinná otázka č. 15: Chtěl/chtěla byste doplnit tento dotazník nějakou poznámkou, která se týká této problematiky a v tomto dotazníku nezazněla?

Jiří J. (60 let): Pro zrakově postižené esperanto představuje prostředek, jak významným způsobem rozšířit své kontakty, zapojit se do mezinárodní organizace a realizovat své zájmy.

Jaroslav O. (70 let): Na závěr bych chtěl říci, nebojte se učit esperanto, je to lehký jazyk, jednoduchá gramatika a hlavně si člověk odpočine od angličtiny.

Luciano O. (Švýcarsko, 73 let): Myslím si, že je potřeba velké úsilí ve prospěch esperanta, protože každému, kdo se jej učí, přinese osobní prospěch.

7 Diskuse

Díky zkušenostem, které jsem při provádění tohoto výzkum získala, si jsem jistá, že bych některé etapy tvorby a samotného dotazování provedla jinak.

V první řadě bych provedla pilotáž připraveného dotazníku, abych zjistila, zda se otázky z části nepřekrývají a dotazování, pak nemusí odpovídat stejně či podobně v několika případech. Tento problém byl patrný zejména u odpovědí respondentů ze zahraničí, protože čeští respondenti pochopili spíše, na co se jich chci zeptat v mém rodném jazyce, než v mém autorském překladu.

S tím souvisí také fakt, že bych o překlad či zkontrolování mého překladu dotazníku poprosila nějakého esperantistu, který má s tímto jazykem více zkušeností než mám já a chápe drobné rozdíly ve významech jednotlivých slov. Já jsem s tímto jazykem byla v kontaktu prakticky poprvé, díky svému překládání některých textů jsem zvládala číst text a pochopit jeho význam, ale překlad z češtiny do esperanta byl pro mě velmi náročný. O tom, že můj překlad nebyl příliš srozumitelný, svědčí také fakt, že jsem některé otázky musela dodatečně vysvětlovat.

8 Resumé

Esperanto vzniklo za účelem, aby spojovalo národy a lidi v něm. Všichni se měli dorozumět, což by zamezilo vzniku nedorozumění, která plynou při užívání cizího jazyka s jeho záludnostmi. Proto byl L. L. Zamenhofem vytvořen tento jazyk, který tvoří systém slovních základů, předpon a přípon zbavený všech nepravidelností a výjimek. Začal se velmi rychle prosazovat v celém světě, až se dostal mezi nevidomé, kteří pochopili, jaké výhody pro ně esperanto přináší.

Informace o něm přišly až do českých zemí a dostaly se až do rukou Karla Emanuela Macana, velkého učitele nevidomých, který si uvědomil, jak by českým zrakově postiženým mohlo esperanto pomoci v době, kdy existovalo pouze několik slepeckých knih v Braillově písmu a žádné periodikum, které by je informovalo o dění doma i ve světě. Proto začal v Klárově slepeckém ústavu, svém tehdejším působišti, pořádat kurzy esperanta pro nevidomé.

Jeho snahy završil 1. mezinárodní sjezd nevidomých esperantistů, který se díky jeho neutuchajícímu entusiasmu uskutečnil roku 1921 v Praze a také založení spolku Československých nevidomých esperantistů o rok později.

Ovšem politické změny, které v Evropě proběhly, esperantu příliš neprospěly, a tak se začalo odsouvat do ústraní.

Všechny tyto události zapříčinily to, že esperanto mezi nevidomými v českých zemích i ve světě stále existuje, stále přináší jeho uživatelům radost z toho, že mohou být v kontaktu s lidmi v zahraničí, mohou se setkávat při organizovaných setkáních a stále vycházejí esperantská periodika v Braillově písmu.

Cílem tohoto výzkumu bylo zjistit, jaký význam má v současnosti esperanto význam pro zrakově postižené, kteří jej používají, co jim přináší a zda se setkávají s jinými nevidomými esperantisty.

Z výsledků vyplývá, že esperanto má stále význam, i když pro tak malou skupinu lidí. Všichni respondenti kladli největší důraz na to, že jim esperanto přináší možnost

setkávat se s jinými postiženými a také být v kontaktu s přáteli v zahraničí, aniž by jeden z nich byl zvýhodněn užíváním mateřského jazyka, číst zahraniční literaturu a periodika, které uspokojí jejich potřebu po vědění a získávání neustále dalších informací.

Dále je z odpovědí patrné, že ani zrakové postižení nezabránilo dotazovaným nadále se vzdělávat a hledat východiska, jak se plně zapojit do života. Výjimečná shoda u nich panovala také v tom, že esperanto je velmi snadný jazyk, který se může naučit prakticky každý za pár měsíců i jako samouk s pomocí učebnice. Bohužel budoucnost esperanta mezi nevidomými nevidí příliš růžově a chápou, že pokud stát či zainteresované organizace v tomto neprovedou určité kroky, může se stát, že tento jazyk jednou vymizí docela.

Závěr

Jednou z největších výhod esperanta je jeho pravidelnost a systematičnost, proto nacházelo a stále nachází své příznivce po celém světě. Proto někteří představitelé slepeckého hnutí pochopili při seznámení s ním, že by mohlo přinášet nové možnosti vzdělávání, zábavy a seberealizace pro nevidomé.

S tímto názorem se ztotožnil i Karel Emanuel Macan, který se velkou část života snažil prosazovat esperanto mezi nevidomými. Pro české zrakově postižené přinášelo esperanto také možnost číst knihy a časopisy v Braillově písmu, kterých bylo v té době v českých zemích nedostatek. Díky Karlu Emanuelu Macanovi vznikl první slepecký časopis, jehož součástí byla také esperantská příloha. Zasadil se o uspořádání 1. mezinárodního sjezdu nevidomých esperantistů, jehož tradice trvá dodnes, a také se svými spolupracovníky Spolek československých nevidomých esperantistů. Je s podivem, že člověk s tak těžkým osudem najde v sobě sílu bojovat nejen za sebe ale také za ostatní, kteří jeho pomoc potřebují. Tato osobnost byla tak výjimečná, že by si jistě zasloužila větší respekt ze strany široké veřejnosti, která o ní příliš neví.

Esperantské hnutí nevidomých funguje i v současnosti, i když dějinné události mu zabránili rozšířit se úplně a vydobýt si neotřesitelnou pozici mezi jazyky, které jsou nejvhodnější pro mezinárodní komunikaci. Ale i současní zrakově postižení esperantisté říkají, jak je pro ně esperanto důležité a že jim přináší radost z četby knih a časopisů, možnost setkávat se s přáteli či si s nimi dopisovat.

Také nové možnosti, jako je zveřejňování textů na internetu apod. přináší nové využití esperanta. O tom svědčí i fakt, že existuje mnoho webových stránek psaných v esperantu., které si díky moderním technologiím jako je Braillov řádek či hlasový výstup mohou přečíst i nevidomí. Ale přes veškeré snahy se ale celé esperantské hnutí, díky stále většímu prosazování angličtiny jako mezinárodně platného jazyka, dostává na okraj zájmu většinové společnosti. Dle mého názoru bude tento trend bohužel neustále pokračovat, až bude esperanto jazykem pouze několika málo skupin

lidí. A je to jistě škoda, protože esperanto přináší nevidomým stále ty samé výhody jako před více než sto lety.

Když srovnáme názory Karla Emanuela Macana s pohledem dnešních nevidomých esperantistů, zjistíme, že se příliš neliší. Stále je to prostředek, díky němuž mohou zrakově postižení komunikovat se stejně hendikepovanými z různých zemí světa, nacházet mezi nimi přátele a také získávat informace o dění ve světě. Proto je jeho užívání mezi nevidomými stále opodstatněné.

Použitá literatura

MONOGRAFIE

- CENTASSI, R. a kol., 2008. *Člověk proti babylonu*. S. l.: s. n. 188 s. SNB 978-80-254-0308-2.
- CINGER, F. a kol., 2008, *Karel Emanuel Macan: hold muži, který nevidomé učil poznávat svět*. Vyd. 1. Praha: Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana. 164 s. ISBN 978-80-7061-672-7.
- COLLINSON, W. E., 1927. *Esperanto a jeho kritikové*. Praha: České lidové knihkupectví J. sprintera. 24 s.
- ČEJKA, T. a kol., 1905. *Esperanto: neutrální jazyk mezinárodní*. Bystřice-Hostýn: Th. Čejka. 32 s.
- DIGRIN, L., 1993. *Vývoj slepeckého tisku v našich zemích*. Praha: Radar. 91 s.
- DOSKOČIL, J., 1938. *Naše slepecké tiskárny*. V Praze: Československý slepecký tisk. 23 s.
- ECO, U., 2011. *Hledání dokonalého jazyka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 355 s. Utváření Evropy; sv. 3. ISBN 80-7106-389-4.
- FINKOVÁ, D. a kol., 2009. *Úvod do speciální pedagogiky osob se zrakovým postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 978-80-244-2517-7.
- HAGUE, P., 2003. *Průzkum trhu: příprava, výběr metod, provedení, interpretace výsledků*. 1. vyd. Brno: Computer Press. 234 s. ISBN 80-7226-917-8.
- HAMADOVÁ P., KVĚTOŇOVÁ L., NOVÁKOVÁ Z., 2007. *Oftalmopedie, Texty k distančnímu studiu*. Brno: Paido. ISBN: 978-80-7315-145-4.
- HRONEK, J. a kol., 1971. *Vybrané kapitoly z historie péče o děti s vadami zraku*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého. 125 s

- JAVAL, E., 2009. *The Blind Man's World, an English Version of Entre Aveugles: Advice to People Who Have Recently Lost Their Sight (1904)*. Montana: Kessinger Publishing, 170 s. ISBN 978-0-217-70418-2.
- KOHOUTEK, R., 1998. *Metoda dotazníku pro pedagogy*. [Ostrava]: Item. 30 s. ISBN 80-7204-067-7.
- KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ L., 2000. *Oftalmopedie*. Brno: Paido. ISBN: 80-85931-84-2.
- MUŽÁKOVÁ, M., 2006. *Aspekty integrace lidí se zrakovým postižením v zrcadle historie spolkové činnosti*. Praha: Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR (SONS). ISBN 80-902025-7-8.
- *Objevte esperanto - fascinující jazyk*. Svitavy: Český esperantský svaz, 2011, 23 s. ISBN 978-80-901334-6-4.
- SLOWÍK, J., 2007. *Speciální pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Grada. 160 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1733-3.
- SMÝKAL, J., 1985. *150 let výchovné a vzdělávací instituce pro nevidomé v Brně*. Brno: [Základní škola internátní pro nevidomé]. 185 s.
- SMÝKAL, J., 1994. *Pohled do dějin slepeckého písma*. Praha: Česká unie nevidomých a slabozrakých. 113 s. Knižnice Slepeckého muzea v Brně; sv. 1.
- SMÝKAL, J., 2006. *Tyflopedický lexikon jmenný*. 2. vyd. Brno: Technické muzeum v Brně. 455 s. Knižnice oddělení dokumentace tyflopedických informací; 1. ISBN 80-86413-38-1.
- STUPKOVÁ, N., 1996. *62. světový kongres nevidomých esperantistů Praha, 13.7.-20.7.1996*. Praha: Společenství organizací nevidomých a slabozrakých ČR (SONS). 64 s.
- SURYNEK, A., KOMÁRKOVÁ, R., KAŠPAROVÁ, E., 2001. *Základy sociologického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Management Press. 160 s. ISBN 80-7261-038-4.
- ŠARBACH, Z., 1997. *80 let časopisu pro nevidomé Zora*. Praha: Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR. 55 s.

- ŠUPICHOVÁ, J., 1947. *L. L. Zamenhof*. Praha: Orbis. 35 s. Kdo je, sv. 89.

ODBORNÉ ČLÁNKY

- MUŽÁKOVÁ, M., 2009. Karel Emanuel Macan - sto padesát let od jeho narození. *Speciální pedagogika*. Roč. 19, č. 1, s. 55-64. ISSN 1211-2720.
- SEDLÁČEK, Z., 2007. Průkopník esperanta mezi nevidomými. *Doteky: Bulletin LORMU*. Č. 50, s. 24-26. Dostupné z: <http://www.lorm.cz/download/doteky-50.pdf>
- STEJSKAL, S., 1925. Vývoj esperantského hnutí mezi slepci. *Úchylná mládež*. Roč. V., č. 1, s. 171-178.
- TITZL, B., 2000. Tradice, kořeny a vznik české speciální pedagogiky. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. Roč. 10, č. 2, s. 92-102. ISSN 1211-2720.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

- "Aŭroro"-rememoroj. In: *Esperanto.cz* [online]. Český esperantský svaz, 1995 [cit. 2012-05-17]. Dostupné z: <http://www.esperanto.cz/soubory/EI%20nia%20historio.pdf>
- Historie vzdělávání nevidomých a slabozrakých, 2009. In: *Tyflonet: informační portál nejen pro zrakově postižené* [online]. [cit. 2012-05-22]. Dostupné z: <http://www.tyflonet.cz/informacni-zdroje/historie-pece-o-osoby-se-zp-1>
- PŘÍBORSKÝ, J., 2003. Co dělají nevidomí esperantisté?. In: *TyfloCentrum Olomouc, o.s.p.* [online]. [cit. 2012-06-11]. Dostupné z: http://www.tyflocentrum-ol.cz/app/clanek/212/co_delaji_nevidomi_esperantiste
- PŘÍBORSKÝ, J., 2011. V Olomouci se sešli nevidomí esperantisté z Evropy a Japonska. In: *TyfloCentrum Olomouc, o.p.s.* [online]. [cit. 2012-06-11]. Dostupné z: http://www.tyflocentrum-ol.cz/app/clanek/2137/v_olomouci_se_sesli_nevidomi_esperantiste_z_evropy_a_japonska

- SONS ČR: Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR [online]. Praha: Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR, 2012 [cit. 2012-05-11]. Dostupné z: <http://www.sons.cz/>
- Theodor Kilian. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-05-08]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Theodor_Kilian
- Základy dotazníku, 2009. In: *Dotazník-online* [online]. [cit. 2012-05-06]. Dostupné z: <http://www.dotaznik-online.cz/zaklady-dotazniku.htm>

ARCHIVNÍ DOKUMENTY

- Archiv hlavního města Prahy, fond Národní výbor hl. m. Prahy, odbor vnitřních věcí, spolkový katastr, Societo de Ĉeĥoslovakaj Nevidantaj Esperantistoj – Spolek nevidomých esperantistů (1947 – 1950), sign. IX/1157, kart. č. 415.
- Archiv hlavního města Prahy, fond Národní výbor hl. m. Prahy, odbor vnitřních věcí, spolkový katastr, Spolek československých nevidomých esperantistů – SOČNE (1922 – 1939), sign. XIV/0530, kart. č. 617.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Zakládací listina Spolku československých nevidomých esperantistů

Příloha č. 2: Pozvánka na valnou hromadu SOČNE

Příloha č. 3: Dotazník v českém jazyce

Příloha č. 4: Dotazník v esperantu

Příloha č. 1

Zemská správa politická v Praze.

Toto označení spisu uvěští jest příkazem dalším pořízení a od- povědi.	Č. 2A <i>2633</i> ai. 192 <i>6</i> Č. z. sp. p. <i>207 310 ai. 26</i>
---	---

V Praze, dne *16. prosince* 192*6*

Prof. Stanislav Šejstkal
Smíchov, Komenského pl.

Zemská správa politická **nezakazuje** v základě zákona ze dne 15. listopadu 1867, čís. 134 ř. z., o právu společným utvoření spolku s názvem: „*Spolek českých a moravských učitelských aspirantů*“

se sídlem v *Praze - Smíchov*
 dle obsahu stanov dne *21. 5* 192*6* sem došlých.

Dle těchto stanov jest spolek spolkem nepolitickým a nesmí politické činnosti ani vyvíjeti aniž se jí zúčastniti.

Jeden stejnopis stanov se vrací.

O potvrzení právního trvání podle § 9 uvedeného zákona může spolek požádati, předlože průkaz o tom, že se ustavil, a připoje jeden úplný, **všelikých oprav prostý** stejnopis stanov, jehož první arch budiž opatřen kolkem tříkorunovým, každý následující pak kolkem dvoukorunovým.

Spolek jest povinen oznámiti své ustavení policejnímu ředitelství ~~okresní správě politické~~ v *Praze* a předložiti témuž úřadu každoročně během měsíce ledna výkaz dle přiloženého vzorce.

Pokud jest v příčině výkonu jednotlivých odvětví stanovami předepsané činnosti spolkové ve zvláštních zákonech a nařízeních předepsáno, aby některé

Societo de Ĉeĥoslovakaj
Nevidantaj Esperantistoj
en Praha.

Datum pošt razítka.

Pozvání

na valnou hromadu: „Spolku česko-
slovenských nevidomých esperantistů
v Praze,“ která se koná

9. března 1937

v kavárně „Louvre“, Praha II., Národní tř.
20-a. o 19.30 hodině.

Porad:

1/ Zahájení.

2/ Zprávy: jednatelů

pokladníka

revisorů účtů

knihovníka

redaktora

důvěrníka

3/ Změny stanov podle § 15 odst. d.)

4/ Volby

5/ Volné návrhy

Nesejde-li se ve stanovenou dobu dostatečný počet členů
/§ 14 stanov:/ koná se za 30 minut druhá valná hromada
za každého počtu přítomných.

Volné návrhy pošlete nejméně 1 týden před valnou
schůzí na adresu spolku.

Sočne,
Praha - Smíchov, 106.
Č. S. R.

Příloha č. 3

Dotazník – esperanto v životě zrakově postižených

Dobrý den,

děkuji Vám, že jste svolil/svolila k vyplnění dotazníku, který má za cíl zhodnotit, jaký má význam esperanto pro lidi se zrakovým postižením.

Dotazník se skládá z patnácti otázek, z nichž poslední je nepovinná.

Jméno:

Věk:

1. Mohl/mohla byste napsat něco o sobě?
2. Kdy jste se s esperantem setkal/a poprvé?
3. Jak probíhala výuka esperanta u Vás? Bylo to složité nebo naopak?
4. Jak často esperanto používáte a při jakých příležitostech?
5. Užíváte je v psané nebo mluvené formě a proč?
6. Jaký pro Vás má esperanto význam? Mělo nějaký vliv na Váš život?
7. Máte nějaký zážitek spojený s esperantem?
8. Setkáváte se s jinými nevidomými esperantisty nebo jste s nimi jinak v kontaktu (např. mailem apod.)?
9. Byl/a jste na mezinárodním kongresu nevidomých, který se konal v červenci 2011 v Olomouci? Pokud ano, napište, prosím, něco o něm.
10. Účastnil/a jste se nějakého jiného setkání esperantistů se zrakovým postižením?
11. Myslíte si, že je důležité se setkávat s ostatními nevidomými esperantisty?
12. Cítíte podporu výuky a užívání esperanta mezi zrakově postiženými ze strany státu či neziskových organizací?

13. Existují nějaká úskalí, která jsou spojena s použitím esperanta zrakově postižených?
14. Jakou vidíte budoucnost používání esperanta zrakově postiženými?
15. Chtěl/chtěla byste doplnit tento dotazník nějakou poznámkou, která se týká této problematiky a v tomto dotazníku nezazněla?

Děkuji Vám, za vyplnění tohoto dotazníku.

Příloha č. 4

Demandaro – graveco de esperanto en vivo por blinduloj

Saluton

Dankon, ke vi konsentis per kompletigi tiun demandaron, kiuj volas scii kio esperanto estas grava por blinduloj.

La demandaro konsistas de dekdu demandoj kaj lasta demando estas laŭvola.

Nomo:

Aĝo:

1. Ĉu vi skribas ion pri vi?
2. Kiam vi unue kunveni kun esperanto?
3. Kiel estis la instruado de esperanto al vi? Estis kompleksa aŭ inverse?
4. Kiom ofte vi uzas esperanto kaj je kio okazoj?
5. Ĉu vi uzas esperanto en skribita aŭ parolita formo, kaj kial?
6. Kio estas esperanto por vi signifas? Havis iun efikon en via vivo?
7. Ĉu vi havas sperton asociita kun esperanto?
8. Renkonti kun aliaj esperantistoj blindaj aŭ havi ilin alie en kontakto (ekz., poŝto, ktp)?
9. Ĉu vi ĉe la Internacia Kongreso de Blindaj Esperantistoj okazis en julio 2011 en Olomouc? Se jes, bonvolu skribi ion pri gxi.
10. Ĉu vi partopenis ajnan alian kunvenon de blindaj esperantistoj?
11. Ĉu vi pensas ke estas grava por renkonti kun aliaj blindaj esperantistoj?
12. Ĉu vi sentas subtenas la instruadon kaj uzadon de esperanto inter la blindulojn de la ŝtato aŭ neprofitcela organizoj?

13. Ĉu estas pitfalls kiuj asocias kun la uzo de esperanto blinduloj?
14. Kion vi vidas la estontecon uzo de esperanto?
15. Ĉu vi ŝatas kompletigi tiun demandaron neniuj komento pri tiu temo kaj kiu ne okupas de ĉi demandaro?

Dankon por kompletigi tiun demandaron.